

ність до нової української еміграції і нової генерації ще не означає, що кожен з її представників може її ідейно і політично репрезентувати. І навіть утворення окремої нової партії частиню цієї генерації що не означає, що в ній масмо ідеологічне і політичне оформлення, адекватне дійсному політичному мисленню її ідеології всієї генерації. Всім цим ми хочемо сказати: дійсність, стихія і буття — це одне, а теорія — це щось інше. Теоретичне, ідейно-політичне оформлення не така проста справа. Всім цим визначається значення теорії в оформленні українських політичних сил на сучасному етапі.

Факт, що в УССР протиболішевицькі сили у своєму ідейно-політичному оформлененні пішла не по лінії відновлення до того існуючих партій, а по лінії консолідації і злиття. У ВАПЛІТЕ були і колишні комуністи і соціялісти-революціонери і т. д. Але тут вони творили одне органічне ціле — одну ідейну і духову спільноту. Ідейна і світоглядова суть ВАПЛІТЕ була новим етапом у політичному і духовому розвитку українських політичних сил в УССР і не відповідала жадній з існуючих до того часу партій. Об'єднала їх всіх національна ідея, ідея відродження української нації. І творили вони один рух — Рух Українського Відродження.

Але шлях до такої єдності йде лише через виразне усвідомлення і теоретичне обґрунтування основних провідних ідей нашого часу і генеральної лінії політичного і духовного розвитку.

ВАПЛІТЕ, не зважаючи на те, що в ній були люди, що належали давніше до різних партій та що в мистецькій творчості виявлялися тут різні стилі і напрямки, була вод-

ночас ясно окресленою ідеологічною групою. І це було основою їх духової і організаційної єдності. Микола Куліш, Микола Хвильовий, Аркадій Любченко, Лесь Курбас і ще інші випліттяни — це один світ, один світогляд і одна програма. Наше завдання — відновити цей світ, реставрувати його ідейно-політичні і літературно-естетичні ідеї і принципи, освоїти їх, зробити цей світогляд радянського періоду живим і привітним у нашій біжучій ідейно-теоретичній і практичній політичній і культурній праці.

Згадана частина націоналістів з-під знаку «бліскучого відокремлення» схильна критично ставитись до Хвильового, як до українського комуніста, твори якого, мовляв, с «не раз просто шкідливі для нас через вільне чи невільне виправдування жовтневої революції» і через те, що «він, либо він відштовхувався від «петлюрівського націоналізму» («Час», 29 червня 1947 р.). Така негація Хвильового виростас з відірваності цієї частини націоналістів від революційних процесів на Україні і психологічної ворожості чи несприйняття тих змін і різниць, які внесла в український світ революція 1917 року. Тоді, коли ці націоналісти наставлені до революції, як до джерела розкладу і деморалізації, покоління Хвильового і організація ВАПЛІТЕ сприйняла революцію як універсалне джерело Українського Відродження.

З цього погляду всебічне і правдиве висвітлення того ідейного і духового руху, який зродився і визначився в двадцятих роках на Україні, має для нас особливо велике значення.

(Далі буде).

ОЛЕГ ЗАЛІЗНЯК.

„Ceterum censeo . . .”

(З нагоди 30-ліття Жовтневої Революції).

І Бєлій і Блок,
Єсенін і Клюев, —
Pocie, Pocie, Pocie — мої!

П. Тичина.

Старатися кількома прикметниковими окресленнями схарактеризувати поняття феномен Росії як матеріально-духовий фактор, що в певному історичному аспекті на одній шостій частині земного гльобу вирішусь її життєві закони і заповнить її свою суттю, с доволі відважним кроком. Той, хто хотів би знайти формулу на характеристику, буде все дуже далекий від її влучності, хоч на око буде здаватись, що він так близької чеї.

В ніякому народі нема стільки суперечностей в його духовій структурі, що в московському.

Коли візьмемо до уваги, напр., його активність, то без сумніву не можна не погодитись з думкою, що московський народ належить до активних народів; він умів хапати за полі благословенні хвилі історії, ті хвилі, в яких, за словами одного філософа, проходить Христос і в яких обома руками

треба хапатись за поли його одежі, щоб не остатися даліше проклятим, але щоб стати благословенним до святого життя. І він, московський народ, вмів використовувати ті активні важливі моменти історії, щоб творити велике і своє. Але одночасно цей народ, ця многомільйонна маса затурканих мужиків, зі своїми «месіями» Толстими, Достоєвськими, Єсеніними, Тютчевими і ін. створила собі цілу свою релігію несу проти влення злому, яка їй казала покірно і пасивно цілими століттями терпіти свою рабську неволю і людське пониження і яка, навіть сьогодні, каже їй терпеливо і зрезигновано зносити тиранію, можливу лише саме на отій шостій частині земної кулі, опанованої московською людиною.

Коли візьмемо на увагу його розмах, то, безперечно, історія Росії багата на приклади широкого розмаху, широкої душі, великого полету, сміливих плянів, далеких горизонтів, високого літання. Але тут одночасно голоситься до слова затурканість, дрібничківість, заскорузлість, назадництво, патріярхалізм московського народу, — все те питоме може більшою чи меншою мірою кожному народові, але в такій мірі хиба тільки московському.

Коли далі візьмемо до уваги його стихійність, непогамованість, то вона сама аж впадає в очі, ота непогамована сила стихії, що дала вираз в останній революції і яку даремне називати визволеною клясовою свідомістю. Таку силу стихії не під силу розбурхати і розвинути пролетаріатові ні одної країни і ні одного народу. Але одночасно такої сили інтелектуалів, такого накопичення анатомів думки, такого розумово-калькулятивного і рефлекторично-го підходу до життя і розумово обдуманого, вирахованого, викалькульованого способу оцінки його явищ, не можна ніде знайти в такій силі, як у московському духовому просторі.

Коли візьмемо до увагу його скрайність, радикалізм, безкомпромісівість і т. д., то теж мусимо признати їх існування, хоч одночасно не можемо заперечити нездецидованості, роздвоєнності, і хитання питомих в рівній мірі душі московського народу.

Або коли візьмемо почуття месіянізму, віри, що Росія врятує «гнилий Захід» і людство, яке пробивається крізь більшість писань російських письменників (Пушкін, Достоєвський, Блок, Толстой і т. д.) — то одночасно нам впадає в вічі парадоксальне почуття меншої вартості, оте вічне виправдання російських письменників кожного процесу і почину, так якби вже в самому їх засновку лежало почуття, що вони приносять погубу.

Або коли візьмемо знану схильність російського народу до поступу і культури,

до контакту з найвищими осягами людського духа, що так характеризує російську інтелігенцію, яка дійсно доходила до надзвичайно високих меж, якої сам захід не міг собі дозволити на розкіш її посідання (от хочби згадати таку, напр., постать як Вячеслава Іванова, що показав у своїх віршах досконалість, пишучи одночасно на трьох мовах — російській, німецькій і латинській, — яку рідко досягнув західний европесць) — то одночасно мусимо підкреслити оту примітивність, напівдикість, азіяцькість (Хвильовий: «Росія — напів азіяцький край»), некультурність російського народу, що про неї здається не треба нікого переконувати.

Знана приповідкова московська жорстокість і підступ мусить поділитись і поступатися місцем перед одночасною московською добродушністю, щирістю, безпосередністю і дитячим захопленням шуканням абракадабри добра і краси.

Почуття вищості, гордості, зарозуміlosti москаля мусить на кожному кроці поступатися перед у рівнім ступені питомом йому почуттям меншевартости, ресентименту, ничтожності, вбогости, грішності, непотрібности, ба навіть шкідливості свого існування.

Далекийдучий примітивізм, невибагливість, простота міняється і міштається з типовою для москалів схильністю до глибоких духових і ідеологічних аналіз, складнень, до питомих для них шукань в житті саме того, що на дні, в середині, в суті, в атомі людського буття, в його сенсі і трансцендентальному вимірі.

Вірним дзеркалом і образом московської людини як такої є Росія в цілому як народ і держава. Бо дійсно коли десь (за Маланюком ЛНВ — Січень 1926) «у Петербурзі і Москві ставився Блоківський «Балагначик», відбувалися диспути нам тим, чи правильно поступив той божевільний, що розрізав картину Репіна «Замордування Грозним свого сина», Брюсов писав свою середньовічну повість «Огнений ангел», смакувалися Віледе Ліль, Адан і Барбе д'Ореліві, Михайло Кузмін писав свої витончено-хорі «Александрийські пісні», в Релігійно-філософськім Т-ві, Мережковський, Розанов, Шпет і Єрн сперечалися до ранку про богоборчество і богощукання, то там... «во глубине Россії»

... там душили українців, поляків, грузин, вірмен, там топили лікарів, що приїздили на епідемії, там бабусі замовляли всі хороби, там свистіла нагайка і по поліційних участках вибивали зуби...»

Зрештою зацитуймо хоч би такого самого І. Еренбурга, що в віршах 1920 року так описує Сов. Росію:

І в кабінс схем гігантських
Кругов і ромбов — торжество,
А на гніючіх полуштанках
Тупос, вшівое — «чаво». (Кануни).

Та не тільки там в «глубінс Расії» — але й тут, в Петербурзі сибірський мужик (Распрутін) на царському дворі дурив останнього царя своєю дійсною мужицькою московською безпосередністю і... брехне.

І так можна б вичисляти цілу довгу, безконечну низку прикмет, питомих кожному москалеві і спільніх усім москалям від Достосівського починаючи, а на останньому тульському обабку кінчаючи, які, без сумніву, з докладним і вірним окресленням образу, але й одночасно є його запереченням.

Слухно сказав один російський поет (Тютчев, здається), що

«Умом Расії — ис обнять,
Аршіном общім — не ізмиреть,
У ней особенная стать —
В Расію можно только верить».

Але с одна прикмета московського народу, притаманна не тільки цьому народові, як цілості, але й його поодиноким фізичним одиницям, а саме — непогамований нахил до загарбання чужого, до небувалої міри розвинена жадоба зовнішньої експанзії, його імперіалізму.

Яку б ми Росію не брали на увагу, кожний з них ця прикмета питома.

Імперіалізм Росії царської не потребує особливих доказів. З першим моментом повстання як розвиненого цілого державного твору зачинається його гін до зовнішньої експанзії і то дорогою підбою, завоювань і насильств.

Було б несправедливим твердити нібито імперіалізм — явище типово московське. Росія — не сдина, що поневолює інші народи і що хоче жити потом і трудом інших людей, а не своїм власним і багатствами інших країв, а не своєї замлі. Імперіалізм явище нерозлучно зв'язане з самим існуванням, з самим життям. Трудно собі було б уявити життя інакше. Така вже природа. Аде імперіалізм російський мас спеціальний посмак. Залежно від цілей і обставин, залежно від часу і ситуації, він зумів своє правдиве обличчя все сковати під форму ідейних, релігійних, стратегічних, політичних, культурних, соціальних та інших рухів, якими, мов плащиком, прикривав правдиві свої наміри.

Імперіалізм царський, ідучи на підбій інших земель чи інших людей, використовував до того різні форми, залежно від того, коли і як міг осягнути більший успіх.

Найчастіше уживав він як плащика для прикриття своєї дійсної натури ідеї панславізму, ідеї об'єднання всіх слав'янських народів, очевидно і самозрозуміло, під верховодством і проводом московського народу. Московський панславізм мав мету підкорити собі інші народи, що їх таким чи іншим способом не можна було «приєднати» і засимілювати. Що так було, промовним до-

казом може послужити доля українського Кирило-Методіївського Братства, яке ставило собі теж метою з'єднання всіх слов'ян, але в сім'ї вольній, новій — вільний, союз вільних народів, а не прилучених до метрополії в Москві чи Петербурзі. Розгром і ліквідація Кирило-Методіївського Братства тим більше є пророчистим доказом імперіалізму Москви, що Братство це зовсім не мало за мету «відірвання» самостійної України і прилучення її до якоїсь іншої держави чи народу. Навіть методи ліквідації царською Росією Кирило-Методіївського Братства були тоді такі самі, що й сьогодні їх стосується большевицька Москва супроти тих, що стають упоререк її імперіалістичним і загарбницьким плянам. Відома нам доля братчиків: Т. Шевченка, М. Костомарова, П. Куліша, Миколи Гулака, Василя Білозерського, Юрія Андруського, Олександра Тулуба, Івана Посяди, Ол. Навроцького, Опанаса Марковича та інших. Одних примушено каятись і признавати свої «ухили» та відпекуватись своєї ідеї (Куліш, Костомаров), інших ув'язнено і покарано засилкою в Соловецький монастир (Ю. Андруський) чи далікій Кос Арал (Т. Шевченко).

Не тільки до панславізму, що виходив з України, було таке відношення Росії. Панславістичні ідеї, ідеї національного відродження, духового і політичного об'єднання слов'ян мали тоді у кожного слов'янського народу своїх апологетів. Пригадаймо у польків Міцкевича, Мацейовського та Товариство Філаретів, яких так само засуджено, як і наших братчиків. Пригадаймо чеський панславізм Вячеслава Ганки та Яна Колляра та ставлення до них російських носіїв панславізму.

Дальше імперіалізм російський часто прикривав себе плащиком оборонця віри православної, об'єднання всіх православних християн, намагання стати в позу захисника і оборонця християнського світу перед бісурменами (турками, татарами), опіка над християнською культурою, оборона вищих ідеалів. Але і при тому було все це подумане тільки під оміфорою московського патріарха та московського царя як голови православної церкви. І тут не уявляли собі інакше з'єднання православних, як у московській метрополії.

Коли ж плащик з'єднання слав'янства, ні охорони православної віри не був потрібний, тоді можна було ставити ідею одвертого політично-стратегічного пляну виходу у світ, пробивати вікно в Європу, здобути собі доступ до заливів і морів. Це намагання було властивою підставою російської політики експанзії і імперіалізму ставлене «без бавовни» на порядок дня лише в тих випадках, коли Росія могла собі на це дозволити. А ним було намагання на першому пляні опанувати побережжя Чорного моря, Білого

моря і Балтику. Коли це здійснилося, ставлено друге завдання: доступ до Середземного моря, і звідси таке зацікавлення Босфором і Дарданеллами та тою державою, що була їх власником. Звідси опіка і охорона християнського світу перед турками, які не давалися росіянам, властиво, так дуже в знаки. З часом прийшла охота на доступ до Перського заливу та вихід в Індійський океан та відповідно до того голошення гасел, які давали б Росії моральне право бути панами Азії (Азія для азіятів). Залежно від того, що, коли і як москалі вважали себе раз оборонцями європейської культури і християнства перед азіятами, до яких вси себе не хотіли б зараховувати («ми культурний народ»), іншим разом стояли на становищі, що Азія для них, себто для правдивих азіятів. А в одному і другому випадку намагалися прикрити правдиві свої імперіалістичні пляни псевдо-гуманними, релігійними і культурними причинами.

Але не тільки царська Росія була такою. Не менше імперіалістичною була політика і ліберальної Росії, що відкидала твердження сьогоднішніх магіків від демократії, нібито не народ російський, а його правляча верства використовувала і експлуатувала народи і людей. Вже предтечі ліберальної Росії і духові її батьки, як Герцен, Чернишевський, Бєлінський не хотіли навіть допустити дискусії про вибуття з державних рамок Росії таких національностей, як українці, бальтійські народи, кавказькі народи тощо. Відома критика Бєлінського на Шевченка, диктована його ненавистю до всього, що не пахло общеруською, казъонною тенденцією.

Дума, яка пробувала нераз удавати з себе ліберальну, коли приходили практичні проблеми звільнення та надання хочби навіть малої автономної свободи малим народам, вирішувала їх завжди в імперіалістичному російському дусі; пригадаймо, напр., проблему фінляндської автономії, яку Дума формально знесла.

Ще яскравіше бачимо правдиве обличчя поступової, демократичної і ліберальної Росії в часи революції 1917 року. Тоді ця ліберальна Росія виявилася вже як державний режим, який практично міг без перешкод проводити свої гасла свободи, поступу, революції, а на перешкоді їх реалізації не стояли вже тоді ні царська охрана, ні царське дворянство, ні кляса буржуїв і капіталістів. Тоді влада дісталась до рук «поступового», «ліберального», «свободолюбного» російського солдата, робітника та дрібного працюючого інтелігента. Але всі ми знаємо практичну поставу того російського солдата, робітника, інтелігента до справи практичного визволення не на словах, а в дійсності. На словах — очевидно, що кожний громадянин мав право на самовизначення; очевидно, що всякий утиск повинен зникнути; очевид-

но, що в вільній Росії не може бути ні над ким ніякого, ні національного, ні соціального насильства; очевидно, що кожний народ має право на самовизначення. Але коли приходило до конкретизації, до реалізації загальних принципів, наступала дивна, неясна, нещира поставка до них: Справа в теорії така очевидна і ясна, що скильна до роздумування і філософування, російська верхушка не могла її відкидати (в теорії), але коли приходило перейти від слів до діл, тоді їх це вправляло в стан незвичайно величного збентеження. Збентеження це виявляв не лише уряд, але й усе російське громадянство, усі його політичні партії та організації, усі його шари. В дійсності справа в головному залежала не від уряду, але від політичних груп, яких збірну волю цей уряд виявляв. Але для об'єктивності треба сказати, що навіть уряд і більшість його представників до дійсного визволення народів ставились неприхильно (Керенський, Львов, Мілюков, Церетеллі, Терещенко, Зарудний, Неслобін). Річ у тому, що все російське громадянство, всі кляси і групи ставились до справи українського національного відродження здецидований неприхильно. Певним показником правдивих підстав і причин таких його поглядів була відповідна його поставка до національного відродження поляків, фінців, відбита в заявах уряду в сфері політичних і соціальних питань, які давали їм певні компетенції. Але Польща і Фінляндія не лежали на шляху імперіалістичних плянів і експансії Росії як метрополії, вони не відгороджували її дороги до моря і в світ, вони не узaleжнювали від себе головний резервуар господарських ресурсів (вугілля, заліза, збіжжя), який лежав на Україні. Тому їм можна було дещо дати і тим виступити в ролі поступового, свободолюбного чинника. Але давати те саме Україні було небезпечно. Як довго це давання було в сфері обіцянок, в сфері програм і проклямацій на папері, в сфері платонічних заяв, щоб здобути симпатії так довго вся поступова Росія навипередки переліцтовувалася у льозунгах і гаслах повної, непримушеної, справедливої, вільної, незалежності народів. Коли однак приходило до реалізації тих гасел, там треба було почухатись в потилицю. Причина ясна. Вона була та сама, що і давніше; вона гнала московських самодержців на brutalne зламання Переяславського договору й на систематичне ламання інших угод, на нищення української нації. Дивним дивом у тих самих випадках російська демократія мовчала і стримувалася від оборони українства від царського визиску і експлуатації. Відомож: багата Україна, житниця Росії, зі своїми 35 до 40 мільйонами населення, надзвичайно симпатично заокруглювала неосяжні майна російської імперії, з нею російський народ міг показатися в світ, бо мав далеко імпозантніший вигляд, ніж без

нєї. З нею і можна було говорити про великий руський народ, про руську культуру. Без неї лишилася — дика, задряпана, некультурна, деспотська Росія, напівзіянський край. І що інше, від російського чорносотенця міг тут сказати російський кадет, демократ, соціаліст, чи потім большевик? Як він міг піти за видуманими фразами про справедливість, в яку він не вірив і якої не хотів супроти перспективи втрати свого маєтку, своїх чиновницьких становищ, своїх вищих культурницьких позицій. Тому не можна було погодитись вже не то на державний принцип визнання України, але й навіть на визнання як окремої, самої української національності. Тут чорносотенець подавав собі дружньо руку з лібералом і соціал-демократом. Признання України як окремої національності — це значило зменшити великий руський народ на 30—35 мільйонів населення, це значило перестати бути цілковитим, безконтрольним хазяїном і паном багатої, родючої, сахарної, вугільної, хлібної території (Винниченко). А далі це значило призвати не лише за царизмом, але й за самим собою вікову кривду, яку наносив українському народові — «братній руський народ» *)

Апелювання до почуття справедливості тут не помагало. Де йшло про оборону того, що було в руках, там трудно апелювати до голосу сумління і почуття справедливості. (Пригадаймо і усвідомім собі сьогоднішню ситуацію, а тоді добре зрозуміємо суть життя). Треба при тому собі усвідомити, що не можна було вимагати від російської людини, все одно, якою вона себе не назвала (с.-д., с.-р., с.-ф., кадетом чи чим іншим), щоби вона мала почуття справедливості. Почуття справедливості родиться там, де є почуття кривди. Але чи мала російська інтелігенція, ба російський пролетарят, почуття кривди у своєму ставленні до братнього українського народу? Чи вважали вони, що вони, отого меншого брата використовують, ограбовують, експлуатують, обдурюють, що живуть його добром, його працею, його кров'ю? Тут мусимо призвати, що того почуття вони не мали. Тут вони знову едналися з чорносотенними, реакційними, шовіністичними течіями царського режиму, які вважали, що кривди ніякої нема, бо й нема ріжници між великокоросом і українцем, що українці — це та сама вітка того самого великого народу, який лише говорить трохи відмінною (хахлацькою) мовою, що українство — це німецька вигадка і за німецькі гроші організована інтрига проти Росії (пригадаймо, які подібні ті аргументи до аргументів большевиків, які тими самими словами сьогодні прикривають свою брехню), і т. д. В тому поступова, демократична, ліберальна, нова Росія,

охоче вірила царизмові. Це заспокоювало сумління, зміцнювало свідомість великої і неподільності великого руського народу, а радше руської державності. Тут не помогли ніякі партійні програми, ніякі лъозунги, ніякі розумові виводи, тут перемогла відвічна жадоба чужого, національний егоїзм, тут перемогло право сильнішого. Треба було фактів стихійного національного пробудження, треба було масових національних здвигів, демонстрацій і треба було сильного, здесидованого вільного голосу всього українського народу, щоб те російська демократія побачила. Але й тоді, бачачи ті безсумнівні докази живучості української нації, непереможне бажання жити вільним самостійним життям, докази безперечної окремішності, «інородческості» української нації, не могла здобутись на щось більше, як платонічні заяви, голоси, що мали метою радше ласкаво погласкати цей пробуджений з вікового сну і неволі народ, як дати йому дійсно те, що йому належалося. Бо в тому була й органічна хиба російської людини: її непереможний гін до чужого не міг дати прийти до голосу холодному, справедливому розумові. Там де треба було, там російський інтелігент, і мужик, і робітник вміли скоро знаходити децізію, і силу, і рішучість до діяння. Але в тих випадках, де йшло про боротьбу за правду і справедливість, там дивним дивом покидала його рішучість, і тоді він виявляв дивну прикмету браку децізії, браку діяння, приходило балакання, приходили дебати і наради, справу відкладано як передчасну, неназрілу, на пізніше.

Вірним образом такого поведінки була політика ліберального уряду Керенського. Натуральний відбиток російської ментальності, російського інтелігента. В ріжких балачках з численними українськими делягacіями, що приходили від Української Центральної Ради, від Українського Всенародного Конгресу (6—7 квітня 1917 року) від Першого Військового З'їзду (квітень 1917), від Генерального Секретаріату (липень 1917) охоче згоджувався з ними, але в дійсності не виявляв ніякої охоти до реалізації тих вимог. А тоді ще не вимагали так багато. Ще тоді поза малим гуртом дійсних консеквентних самостійників (М. Міхновського) ніхто не мріяв про відлучування України від Росії. Тоді вдовольнялися ще культурною автономією, тоді бажали в найкращому випадку вільної федерації на тих самих правах і засадах в Росії, тоді хотіли волі для народу ще без окремого війська, без окремих грошей, без прогнання чужинців з України. Та й навіть те було вже небезпечне. Це означало дати хахлові свободно його мову, дати йому плоди своєї праці та це означало спонукати хахлів бути теж панами і поміщиками, високими чиновниками, а російську верхушку трохи теж попрацювати, а не жити лише з праці чужих рук.

*) Пор. В. Винниченко: «Відродження Нації». Ч. I.

Коли російська демократія і поступалася трохи відсереднім тенденціям поодиноких пробуджених націй, коли мусіла здавати потрохи позиції російського самодержавія і централізму, то тільки під ударом неблаганих і дужих виявів національних сил, яких втопити в крові вони не мали сили. Пригадаймо собі погрозу київського команданта ген. К. Незлобіна, який погрожував розігнати штиками перший Всеукраїнський Національний Конгрес. А Незлобін був (здается с.-р.) «соціяліст». Тільки під натиском стихійної сили гноблених народів здавали вони свої позиції, і то лише тоді, коли це не низило «всеросійської» цілості. Тільки на такому тлі могли прийти до голосу **большевики**, що знаючи добре психологію і стремління пробуджених народів «тюрми народів», пішли на спритну демагогію і обіцяли дати народам щось більше, ніж неясні і непевні мигрантів російських соціял-демократів: обіцяли дати їм **повну самостійність включно до відділення**.

Та політика большевиків тільки в першому періоді, який сьогодні по роках можемо вже дійсно зрозуміти як період тактики і шукання засобів, могла створити ілюзію реалізації клича самоозначення народів. Скорі показалося, що й большевики остались вірні відвічній душі російського народу і поволі почали реалізувати в дальному стару програму «єдіної неділімої». ССР стала лише параваном, поза яким решта осталася по старому.

Чому перемогли большевики?

На питання можна давати багато відповідей. Всі вони будуть більшою, чи меншою мірою причиною до насвітлення їх генези. Без сумніву, большевики перемогли, бо мали ясну ціль перед очима. Мали точно означену мету, ясно сконкретизовану — хоч невірну, облудну, потворну і чортівську, але ясну і певну перспективу. Вони не експериментували, вони не шукали, вони не думали і не аналізували, вони, не балакали, а діли. В той час, як російська ліберально-демократична верства, ще не могла схопити суті переміни, вони її собі добре усвідомлювали. Коли провідна російська верства, та роздвоєна, нерішена верства, що служила чи п'як хотіла служити двом богам: поступові і справедливості та національному егоїзмові і реакції, соціалізмові і самодержавію, розтрачувала дорожий час у довгих академічних дискусіях, коли думала на мітінгах промовами охопити настрої мас, тоді большевицька провідна верства відразу знала, що масу словами не можна заколихати, що масі треба давати все, що той, хто найбільше обіцяє, той здобуває прихильність маси. Крім того большевики усвідомили собі, що революції не переведуть кабінетні вчені, биті сумнівами і оглядами чистого розуму, що до революції треба мати фанатичної віри релігійних апостолів і жреців месіяністичного

послання. Таку провідну верству большевики мали. Фанатичну, віруючу. Безпременно, що і об'єктивні умовини були для большевиків сприятливі. Катастрофальне положення на фронтах, неупорядковане і неясне внутрішнє положення, повна суперечностей, дотеперішня політика Керенського, нездовolenня мас, головно національним питанням — все те давало воду на їх млин. Але чи не найбільшою тайною їх успіху було те, що їх піддержала **безоглядна більшість російського народу**. Большевізм був новою дорогою, що нею — як свідомо передбачували розумніші росіяни — можна було вивести імперію з тяжкого положення, грозячого розвалу і цілковитого заломання, а маса інтуїтивно відчувала сповнення в ньому органічних своїх соціальних і національних потреб. Національне питання, те головне питання російської імперії, яке було «камнем преткновення» для всякого роду струсів і невдоволень, розв'язали вони так по-майстерськи, що маси чужонаціональні не могли спершу не піти за їх гаслами, не вбачати в них одинокої можливості їх повного і дійсного визволення супроти практики розв'язки того питання усіми дотеперішніми російськими партіями і групами. Тільки большевики створювали ілюзію правильного і справедливого підходу до оцінки національних проблем Росії, того зліпка національних суперечностей і тенденцій, гноблених віками «старшим братом». Маси ті пішли задурманені ілюзією слів і обіцянок, задивлені в абстрактні ідеї справедливості і права. Що потім гірко розчарувалися, що їх ошукано, як ніколи, те справи не зміняє. Те радше доводить твердження, що природи народу не можна змінити, виписавши на табличці ріжні назви. Що назва демократії, соціалізму, лібералізму, комунізму, не змінить внутрішньої істоти національного комплексу, його історичних та духових, геополітичних тенденцій розвою і росту, що на дорозі стрічати може тільки такі самі національні комплекси і з ними мусить рахуватися; ніколи натомість не буде рахуватися з розумовими продуктами інтелектуалів, які хотіли б життя врати в прекрасні форми своїх гарних вербальних феноменів, даючи їм прекрасні фасади з назв, шильдів, вивісок, льозунгів і програм.

Большевики це прекрасно зрозуміли. Воно — доказ того, що вони готові були і готові є сотий раз зраджувати свої власні лъозунги і свої власні програми, коли це потрібне для задержання сили, отої, в їх переконанні, одинокої, правдивої, дійсної і цілком певної працячини свякого права, всякої моралі, всякого поступу, того «спірітус мъсъенс» усіх національних і індивідуальних починів. Усвідомивши собі це, вони згідно з тими вимогами, до немилосердності консеквентні, поступали, тому й перемогли.

(Далі буде).

Ceterum censeo . . .

(Продовження).

7 листопад засвідчив близьку приготування большевицької фракції до повстання, зокрема, листопадові дні дали застосування ленінській теорії збройного повстання й боєвих дружин.

Захопивши владу, большевики виявили і далі близьку здібності в її укріпленні. Розгортаючи революцію і здобуваючи владу, вони ажніяк не думали обмежитися московською етнографічною територією. Навпаки, мінімум для них — це було захопити владу в границях бувшої царської Росії. І звідєи їх гасло «самоозначення аж до відділення» кожного народу в практиці казало їм виповісти війну українському народові, коли він це гасло хотів перевести в життя. Треба додати, що при владі в Україні були тоді справді не українські комуністи, але соціал-демократи, соціал-революціонери та соціал-демократи. Пізніше тисячами платили головами за свою політичну наївність вже навіть українські комуністи, які повірили в ширість гасла самоозначення і хотіли справді комуністичної України, без чужого капіталу, без влади поміщиків і експлуататорів, «капіталістичних акул і п'явок», але України, звільненої від цупких обіймів «братнього величного російського народу», що тої самостійності ні на хвилі поважно і серйозно нікому давати не думав. Під тим кутом большевики і вели свою боротьбу і діяльність. Ленінська розв'язка національного питання виявилася звичайним блахманом для замілення очей мас, щоб їх, окрадених і піддурених, приспастити, нав'язати їм фіктивну ідею спільноти інтернаціональних інтересів. І це большевикам прекрасно вдалося. І так, як у підпіллі, як у боротьбі з Керенциною, як у т.зв. боротьбі з інтервенцією, як у війні з сепаратизмами, як у боротьбі з партійними ухилями, так само і пізніше, у веденні державної політики, чи то внутрішньої, чи зовнішньої, большевики виявили себе на висоті своїх імперіялістичних завдань.

Коли ми сьогодні шукаємо тайни їх успіху, то бачимо, що вона не лежить знову ні в надзвичайних їх здібностях, ні в геніяльності їх провідників; але ми мусимо згодитися з тим, що тою рушійною силою, яка наставила їх на таку політику, була може підвідома, а може й свідома стихія російської душі, що завжди і всюди за свою життєву максиму ставить російську імперію. Тільки тим можна вяснити ту містерію подолання труднощів і врятовання не революції, але російської імперії, званої тепер ССРР.

По віковій неволі національні спільноти з нагромадженою силою дрімучих енергій будилися до життя, домагалися росту і розвою, за словами Тичини, «гори каміння, що на груди їх навалили, скинули, мов пух», і виявляли себе сьогодні як пролог нової доби. В тому пробудженні було саме ядро небезпеки для російської імперії, якої гospодарями і сторожами стали тепер большевики. Треба було ту небезпеку випередити і не дати їй розростатися і рости без контролі, без комуністичної керми, і треба було її прибрати в руки. Але стихія була сильна, пробуджений національний велетень показував таку дужість, що ставити таму на його дорозу не було тактично доцільним. Тому треба було іншим способом знайти вихід з ситуації. Не гамувати національного патосу, але зводити його в безпечне річище. Звідси повстало ідея українізації. Але «українізуючи», навчаючи українського селянина, робітника і інтелігента української мови, большевики заходилися українською мовою вчити соціалістичних молитов, вчити інтернаціоналізму, що в практиці в мові ленінсько-сталінської теорії розв'язки національних проблем значило вчити любови до «братнього величного російського народу».

Советський Союз — це острів серед хвилюючого моря, острів, по якому вдають стало хвилі і грэзять його розбити. Треба було спрітно маневрувати кораблем, щоб з ним не пропасти. І тут знову прийшла на поміч давня підстава політики російського простору — російський народ. Піднесено гасло будови соціалізму в одній країні. Не було важне, що це була зрада справи міжнародного пролетаріату. Важне було, що це була сдина можливість рятувати і захищати «родину», про яку вже тепер важко було сумніватись, що це за родина. Теорію поставив сам Сталін, за що благословлять його сьогодні мільйони російських патріотів. Надії на всесвітню революцію змаліли. Марксистська теорія історичного процесу не потверджувалась. Діялектика розвою з кожним днем показувала сильність життя над теорією. Зрештою з моментом перебрання влади в свої руки важнішою проблемою стало її вдержання, ніж зніяснення абстрактних теорій про всесвітню революцію. Не помогли навіть одверті листи Івановичів до самого Сталіна і закиди зради партію революції. В тому часі революцію російську зраджували, на думку сталінців, саме ті Іванови і їм подібні.

За теорією закріплення соціалізму в одній країні пішли її наслідки: розбудова

тяжкого промислу, піднесення зброєн та п'ятирічки як засіб підготови до нової війни. Війна ставала для большевиків єдиним засобом укріплення своєї влади за зліквідування перманентної загрози з боку інших держав. Тому до неї прямували вони консеквентно і свідомо. Поруч цього ішла жорстока ліквідація спротиву, чи то формованого в «ухили» в лоні самої партії, чи то спонтанного з боку ошуканих і розчарованих мас пролетаріату, які свою наївну віру в соціалізм мали оплачувати надлюдськими зусиллями праці, стахановщиною, виконанням п'ятирічки в чотирьох роках, невільництвом у колхозах і заводах, голодом і тюрмою, концтаборами і смертю за прогули, занедбання, саботажі і спротив, чи то у формі національних сепаратизмів народів, розчарованих практичною розв'язкою національного питання, реалізацією гасла національного відродження і політичного усамостійнення, включно «аж до відділення».

В 1932 р. партія і Росія стає на міцних ногах та чує вже кров у своїх жилах. Внутрішній спротив зломано і, здається, не грізний уже їй ніякий внутрішній злам, ні національний, ні соціальний. На місце бюрократії царської розвивається бюрократія партійна, на місце «царя-батюшки» — «батько» Сталін, на місце кріпацтва панів поміщиків — кріпацтво селян у колхозах і робітників у заводах. Маса спролетаризована, держава зуніфікована і централізована, охоплена міцною машиною сторожкового НКВД, тої порядкуючої руки пролетаріату, що карає куди суворіше, ніж царська охрана. В національному питанні старе «не било, нет і бить не може» віджило у повній своїй силі.

По успішному започаткуванні процесу індустриялізації, що потягнув за собою цілу низку інших внутрішніх суспільно-економічних перемін країни (урбанізація, механізація, електрифікація, і т. д.), і який під гаслом «догнати і перегнати» Європу большевики старалися виконати, як це вже було сказане, в своїх п'ятирічних господарських плянах, розрахованих на час чотирьох років виконання, партія зважується на новий крок — колективізацію. Метою індустриялізації — переміни хліборобської країни на індустриальну, промислову — було забезпечити СССР зброєю, і гасло індустриялізації треба розуміти тільки як намагання дігнати і перегнати Європу і світ у змаганнях озброювання. Так, зрештою, сьогодні це одверто визнає Сталін, який після перемоги над Німеччиною міг собі дозволити на одвертість розкрити свої дотеперішні пляни і мотиви своєї політики. А що за ці змагання в зброєнні працюючий люд заплатив страшними жертвами, і тому що маси працюючого пролетаріату, коли зник патос їх диктатури (диктатури пролетаріату) і на

ділі виходила звичайна автократична деспотична диктатура провідної групки партійних держиморд, не хотіли вже тішитися справою пролетаріату, тому й треба було висунути інше гасло: «батьківщина в небезпеці». Треба було забути на хвилину, що пролетаріят, згідно з теорією К. Маркса, не має батьківщини, а в практиці треба було саме навпаки, апелювати до священного обов'язку захищати «родину», треба було пригадувати про обов'язок любові батьківщини, про обов'язок геройства, яким поки-що робили «проізводітельность труда», себто максимальну виконність праці у соц-змаганнях і стахановщині, а потім смерть в обороні землі. Треба було відкликуватись до відвічного інстинкту зв'язку людини з землею, до національного романтизму, одне слово — до тих усіх речей, які комунізм ставив раніше, як буржуазійні пересуди, під свій інквізіційний суд і знищував за них мільйоні маси, головно інтелігенці. Боль-шевики скоро зоріентувались, що коли б ішло лише про оборону «диктатури пролетаріату» в тій формі, в якій вони її практично в себе завели, коли б ішло лише про захист завоювань соціалізму, то, здається, не легко їм було б знайти охочих серед того ошуканого і обдуреного, зрабованого з усяких ілюзій, збудженого в кривавих кіттях НКВД і запротореного в один великий концтабір пролетаріату, боронити свою кров'ю і працею. І тому ставити треба було ніч на клясу, а на народ. Але який? Очевидно, що на російський. І як метою індустріялізації було узброїти «родину» по зуби, так метою колективізації було забезпечити СССР хлібом на випадок війни. Не брали тут на увагу те, чи поодинокі громадяни будуть мати що істи. Треба було лише, щоб армія, партія та промисловий робітник мали що істи. Звідси зрозумілий голод на селі. Селянин міг умирати, навіть поголовно. Але не смів терпіти голоду партієць і червоноарміець.

З усіх тих завдань большевики вийшли переможно. Їх політика НЕП-у була лише тактикою, яка дозволяла їм змобілізувати свої сили і використати передишку для підготови дальших завдань. Політика колективізації, яка прийшла сукцесивно, була можлива лише в умовах сильного морального і фізичного тиску. Все ж таки її переведено. І п'ятирічки і колективізація переорали советський масив, головно масиви підбитих і підлеглих Москві народів, робили їх гнучким знаряддям у руках большевицької верхівки та створили матеріальну базу до нової війни.

З того моменту починається зворот у зовнішній політиці Росії. Ставши на міцних ногах усередині, розбудувавши матеріально країну та забезпечивши її належні ресурси до оборони, большевики починають шукати контактів на міжнародному форумі. Пе-

рід замкнення і ізоляції, період нехтування Європою минув. Тактична доцільність диктувала вертатися назад, дарма що до «гнилої і буржуазної» Європи. Большевики дбають про вступ до Ліги Націй, і це їм вдається. Їм сприяє щасливий збіг обставин, бо капіталістичні країни кожна для себе хочуть здобути прихильність Росії при можливості майбутніх світових зударів. Звідси зрист міжнародного престижу большевиків та легке їх включення в міжнародну політично-дипломатичну гру. Впливи большевиків зростають ще більше наслідком їх активної участі і вмішування у внутрішні справи інших країн (напр., громадянська війна в Іспанії) та неофіційної допомоги в війнах японсько-китайській та італійсько-абисинській. Завдяки таким обставинам нема нічого дивного, що уряди, які нормальню заперечували суть большевизму, старалися знайти з ним контакт та забезпечити собі його допомогу; напр., Чан-Кай-Шек, що був виразним противником большевиків, у війні з Японією шукає їх допомоги. Політика грабежу й розбою, започаткована фашистами, могла лише бути прекрасною нагодою для большевиків, щоб використати її овочі для себе. І це вони зробили з незвичайним успіхом.

З таким станом зміщеного зовнішнього престижу та зміннених, очевидно, насильно, але цілком упорядкованих внутрішніх відносин, з величезною воєнною продукцією машиною, з прекрасно політично вишколеним і поінструкованим партійним, адміністраційним та військовим апаратом большевики вийшли в другу світову війну. Вийшли вони дуже міцні, хоч ще не зовсім підготовані.

В консталіцію нової світової війни вийшли вони незвичайно зручно, бо по боці і як союзник свого найбільшого теоретичного ворога — гітлерівського націонал-соціалізму. Але теорія теорією, а життя життям. Однак, це було відслоненням справжнього обличчя і суті російської імперії. Тут не було важне, хто тою імперією володів. Важне було, що шляхи і політика імперії залишились незмінні. Не тільки союз із загарбниками, але й власна імперіялістична політика залишалась така сама як за царів. Окупація половини Польщі без оголошення війни в вересні 1939 р., окупація Литви, Латвії і Естонії та війна з Фінляндією не мала нічого спільногого ні з обороною справи пролетаріату, ні з обороною СССР. Тут вийшла на яві відвічна російська жадоба загарбувати чуже, гін до експанзії і історичний імперіялізм. Разом з тим усередині йде посилене продовження русифікаційного курсу. В державі висувають на провідні і ключеві пости виключно російський елемент, а назовні уживають зовсім царської аргументації, мовляв, СССР намагається з'єдинити «единокровних братів» слов'ян, оборонити

православну релігію та здобути назад землі, які входили давніше до складу Росії. Все це робили большевики в союзі з Гітлером, творцем і реалізатором найжорстокішої національної політики німецького фашизму.

В червні 1941 р. прийшов зворот, на який — з цілковитою певністю можна це твердити — не був наставлений і якого не передбачав сам Сталін. Літаки, що бомбили міста України, Білоруси та Московщини, порушувала кавказька бензина, танки йшли вперед, гнані кавказькою і бориславською нафтою, а мільйони сітих і череватих німаків мордували населення «батьківщини пролетаріату», відгодовані білим українським хлібом в той час, як населення України та пролетаріят «квітучої» СССР пухли з голоду. В тому хибила «геніяльність» навіть Сталіна. Обчислення партійної верхівки трохи недописали і це недописання коштувало життя 20 мільйонів населення, 30 мільйонів населення через цю помилку втратили маєток і дах над головою, через те ж таки і зруйновано майже цілковито промисел і господарство великих просторів СССР, а головно України і тоді. Так платив пролетаріят кошти перемоги своєї власної диктатури. Але при чому тут пролетаріят, коли йде про реалізацію політики російської імперії, яка ж все жила на трупах мільйонів власних громадян. Політика ЦК партії не змінилась, бо не могла змінитись ні на йоту від політики всіх дотеперішніх самодержців Росії.

Зробивши помилку, треба було рятувати ситуацію. Партия пішла ще більше на ставку не інтернаціональної, але національної справи оборонити батьківщину. Бо тут могла зарадити лише священна любов до батьківщини, національна романтика, жертвеність і національний патос; тут міг зарадити не пролетаріят, а народ і генерали.

По першому періоді страшних ударів, коли, здавалося, большевики не зможуть опанувати хаосу, коли, здавалося, удар був такий сильний, що вони не прочуняють від нього, коли большевики не могли розвинути цілого арсеналу своїх можливостей, головно розвинути своеї діяльності в поодиноких державах (Чехословаччина, Сербія) та спрямувати чужі народи на в'язання німецьких сил, — прийшов період стабілізації, опанування ситуації, а далі переходу до наступу.

Політична гра большевиків під час війни виявила їх велику гнуцкість, а одночасно і твердоту. Війна дала поштовх не лише до дальшої мобілізації всіх сил для осягнення мілітарно-стратегічних завдань, але вона дала поштовх ферментам, що не вкладалися в рамки дотеперішнього офіційного життя. Війна виявила справжні тенденції Советського Союзу і справжню душу Росії. З першого періоду хаосу вийшов СССР не лише мілітарно незахітаний, але головно вийшов

з нього остаточно національно спрямований. Війна була страшна, можна було її виграти, лише забувши про пролетаріят, а пам'ятаючи про народ. Про народ російський, «великий», «передовий», «народ героїв», «народ свободолюбний», «народ Петра Великого, Івана Грізного, Кутузових і Суворових», «народ, що вже раз в історії зломив хребет загарбників», «народ культури», «поступу», «передовий народ революції», «Росію — месію грядучого дня». І тому ще раз і тим скоріше витягнули з музеїв усі реквізити не тільки національного, патріотичного, але й шовіністичного озброєння, витягнено стару історію, національну гордість, національних героїв, велику минувщину, витягнено патріотизм, посвяту, забуту, що буття визначає свідомість, проголошено священну вітчизняну війну, убрано генералів у старі пагони і штани з лямпасами, далеко ширші і яскравіші, як у царських генералів, дано їм денщиків і ординансів, змобілізовано російського дрібного міщанина — і все те кинено на фронт проти німецького народу, в тім і німецького пролетаря, що йшов не за диктурою кляси, а за владою і посіданням чужої землі, яку він хотів зробити своєю. Та найхарактеристичнішим для правдивого обичя Росії і шляхів її політики стане те, що опинившися в небезпеці, російська політична верхівка не знайшла спільноти мови з масами пролетаріату поневолюваних і спільно загрожених народів (українців, білорусинів, поляків, литовців, лотишів, естонців, фінців, і т. д., ате пішла на союз з західно-європейським капіталістичним світом, дарма що проти нього вона вела двадцятилітню пропагандивну війну. Тут правдиве обличчя справжньої Росії виявилось у всій виразній своїй наготі. Дорога Росії була завжди проста і ясна для тих, що її вміли добре бачити; вона вела через ті самі священні союзи і по трупах усіх самих вільних народів і людей, що ставали впоперек на дорозі світовим імперіалістичним їхнім плянам.

Суть російського імперіалізму лишилась незмінна. Мінялися лише його форми. Тим разом віджила в повній своїй силі стара російська формула пансловізму, ідея оборони слов'янського світу, яким Росія завжди прикривала свої імперіалістичні цілі. Росія приймала ворога тими самими родами зброй і самооборони. Навіть ставка на величину російського простору, ставка на стару правду високоякості російського вояка, ставка на патріотизм вищого командного складу — відродилися, як за Наполеонового походу 1812 р.

Перемогла російська відвічна воля, російський імперіалістичний дух, месіяністична віра в російське призначення та гарачий російський патріотизм. Давня тюрма народів, зліпок різних племен і націй, спосна і відроджена незабудтою і відновленою доктриною російської державної родини — пере-

могла. Навалу загарбника спинено, а його самого зломано і знищено. Російська імперія святкує перемогу.

Відреставровано стару тюрму народів і побіч намагань інших народів, що входять у склад її, передім до парядку дня. Росія Пушкіних, Достоєвських і Лермонтових на всіх мовах і на всій стороні світа голосить про свою вічність і незнищальність.

Однаке війна залишила глибокі зміни, які в майбутньому матимуть вплив на дальший розвиток Росії.

Своєрідність большевицької системи не дає спромоги охопити цифрами тих втрат, що їх советська Росія мусіла потерпіти в людях, знищенному господарському просторі та затраті колосальних коштів народнього майна. Безперечно, одним з найбільше знищених країв у цій війні є СССР, а в ньому найбільше зазнала руйни Україна.

Розгляньмо наперед користі, які принесла війна та її вислід РОСІЇ.

Найважніший насамперед факт перемоги. Він назовні ніби означає виправдання «геніяльної» «генеральної лінії» Сталіна та комуністичної партії, виправдання мільйонів жертв голоду і політичного терору, виправдання політики національного російського патріотизму, шовінізму, імперіалізму, виправдання злочинної національної сталінської політики супроти поневолених і гноблених РОСІЄЮ народів, виправдання політики альянсу з Гітлером і загарбниками з метою перевести спільні пляни розбою і поневолення сусідів, малих народів, це означає стати сьогодні в авреолі героя, яким називає себе російський народ, і спасителя світу перед рабством фашистівським і знищеннем. Звідси це моральне піднесення російського народу, цей колосальний зріст національної російської гордості: сьогодні росіяни вважають себе передовим народом слов'янського світу і передовими борцями за справу демократії, свободи і справедливості. Всіма мовами Європи і Азії хвалиться сьогодні російський народ, як передовий народ культури і поступу проти фашистівської реакції. Виступаючи в обороні гідності людини проти страхітливих теорій німецького «іберменшіства і герренфольку», російський народ виростає сьогодні передовим передовим в очах коловорового колоніяльного світу до ролі захисника і сторожа людської свободи і гідності. Не було ж коловорових вояків, які в останній світовій війні мали б спромогу наочно переконатись про те, як РОСІЯ в себе обороняє права і свободу народів і людини.

Через здобуття і окупування великих просторів на заході змінилися стратегічні оборонні умовини СССР, створюючи в порівненні з довоєнними умовинами догідніші оборонні позиції. Зabezпечений Далекий Схід розбиттям Японії та

неупорядкованим Китаєм. На заході знищена німецької, а тим самим континентальної сили в Європі, яка сдіно могла бути дійсною загрозою для СССР. Догдіність стратегічних позицій підносить заразом здобуття великих просторів та величезного фонду індустріального устаткування, покладів матеріалу та сирівців. До них доходить ще 100 мільйонів робочої сили та велика кількість висококваліфікованих фахівців (промислових, сільсько-гospодарських та наукових), як і в тому відтинку скріпляють воєнний потенціял СССР.

До того слід додати, як позитивний чинник для Советів, посилення внутрішніх соціальних і економічних відносин не лише в Європі, але навіть в Америці.

Велике значення має моральний досвід, здобуття практики, заправи та слави Червоною Армією та нещодавно переведена в ній реорганізація, яка робить з неї найmodернішу силу в світі. Все це, на випадок довшого миру, принесе і забезпечує Росії могутній розвиток.

І, врешті, виграна війна, здається, відсунула на деякий час загрозу виникнення поважної, сконцентрованої позиції в самій партії. Це дає змогу керівній верхівці проводити без перешкод свої пляни згідно з обраним курсом консеквентно далі.

В зв'язку з тим стід визнати великий зріст і поширення ідеї комунізму в світі. Це особливо треба брати на увагу, коли йде про комуністів окупованих країн.

Ці успіхи, однаке, рівноважаться і новими тягарями і ускладненнями, які принесла советська нова війна.

Поперше, зросло непомірно число національностей з виразним духовим обличчям та виробленими політичними тенденціями до державного самовизначення. Це сталося не лише в самій Росії, але і в т.зв. санітарному поясі. Це, до деякої міри, ускладнює «геніяльну» національну політику Сталіна і деконцентрує русифікаторські заходи, а водночас скріплює національно-визвольні рухи поневолених народів. Російська небезпека в большевицькій машкарі стала на весь зріст передовсім перед європейськими, а далі перед позаєвропейськими народами і змушує їх в обороні свого національного, деколи і фізичного, буття стати до останнього вирішного бою. Так повстали об'єктивні умовини до створення єдиного революційного фронту національних визвольних рухів поневолених Росією народів.

В зв'язку з виелімінуванням двох грізних і могутніх світових партнерів, Японії і

Німеччини — світові суперечності поки що знайшли свій яскравий вислів у колізіях подвійного розуміння демократії — західнього і східнього. В дійсності ж ці суперечності зводяться до боротьби за гегемонію в світі між двома могутніми партнерами: англо-американською демократією і російським большевизмом, і на основі тих суперечностей формуються вже два світові фронти: тих, що є загрожені і гноблені, і тих, що загрожують і гноблять. Знищивши фашизм і імперіалістичні сили японського і німецького народу, большевики самі створили ситуацію, в якій не могли мати партнера до вдергання рівноваги і тактичної гри. Сьогодні ясно і виразно переділені фронти, і це є одним із великих ускладнень положення Росії.

Росія полягає ще на країнах, нею окупованих. Але двогоділ фронтів, що йде не тільки через сферу інтересів великих потуг, але сягає в глибину духового і національного життя світу, не міг обминути і тих країн, що тепер окуповані російським урядом безпеки. Зріст комуністичних сил у тих країнах рівноважиться одночасно сильним зростом руху резистансу і боротьби за відвічні права народів і людини, що їх брутально топче життєва практика большевицько-московської політики на окупованих теренах. Вже саме виповнення тих новозагарбаних тереннів політичними та адміністративними кадрами в вистачальній мірі становить поважну проблему для російської політики.

Врешті, не без значення залишається факт, що мільйони советських людей, яких 20 років держали за залізною заслоною незнання, непоінформованості, обману і пропагандивого переконання про своє «найщасливіше в світі заможне життя», в «батьківщині пролетаріату», під «сонцем сталінської конституції», побачивши на власні очі правдиву Європу, навіть у війні, побачать наглядно брехню большевиків, і спаде їм полуда з очей. Сталін буде приневолений перелізувати їх некорисний вплив на советських громадян, він буде мусіти вжити надлюдської сили, щоб направити помилку, яку він зробив, показавши советським людям Європу, а Європі советських людей.

З таким позитивним і негативним балансом вийшла большевицька Росія з нової світової війни і з таким вона тепер готується до нової фази своєї історії, що, на думку батькох, вже сьогодні має бути вирішним етапом у прямуванні Росії до реалізації її вічної ролі.

(Далі буде).

ОЛЕГ ЗАЛІЗНЯК.

Ceterum censeo . . .

(Продовження).

Що сьогодні уявляє собою Росія і наскільки вона сьогодні відбігла від себе самої? Розгляньмо це питання трохи докладніше, бо це дасть нам змогу дійти до зрозуміння інших питань, які с для нас засадними.

Сьогоднішня Росія, при всіх тих духових, господарських і соціальних струсах, що їх зазнала вона в останніх десятиліттях, лишилася вірна сама собі. Сьогодні, коли стежимо за ходом найновіших подій, головно тих, що торкаються проблем, зв'язаних з цілим комплексом російської політики та комунізму як знаряддя твої політики, мусимо прийти до переконання, що головні цілі російської політики залишилися незмінні. Змінам підлягає лише тактика. Тим тактичним вимогам підпорядковані і на їх службі з всі ділянки життя в совєтській Росії.

Передусім духове життя. Два десятки років духової доктрини большевизму, останні перемоги, що їх кладуть на карб російського патріотизму, заклики до оборони батьківщини, що, інша річ, знайшли віправдання не так своїми позитивними вартостями, як тим, що були протиставлені brutality програмі і практиці німецького націонал-соціалізму, все таки сьогодні хвиливо знаходять підтвердження. Все це дає прекрасні умови для розвою і віправдання тези, старої, як політична думка Росії, що світ буде тоді щасливий, коли буде думати по-російськи. Сьогодні совєтська агентура всіма мовами хвалить Росію як націю вільників від ярма та вандальства, як націю постулову, носія культури і передового пробосвіка за національне і соціальне визволення народів і людини. Очевидно, це все пропаганда, яка спрітно використовує сприятливий збіг обставин і збирає для себе незаслужені, несправедливі жнива, що ображают усяке почуття правди і справедливості. Але ми знаємо всі, яка величезна сила з саме в пропаганді. Чи не боролися і не йшли на барикади пролетарські маси, збаламучені совєтською пропагандою в переконанні, що вони боряться за краще нове життя, тоді як мільйони працюючого люду вмиралі голодною і мученичою смертю?

Сьогодні духовою Росія лишилася та сама. Вона проголошує на всіх мовах, що тільки російська людина, тільки російська правда, тільки російська воля може зробити світ щасливим і заповнити ту пустку, яка в ньому повстала. Передовсім ту духову порожнечу, це вакуум змісту, цей Campus Mærtius духової нерозберіхи, духового роздвоєння, етичного розгрому і політичних спекуляцій.

Тим часом Росія сама переживає духову кризу. Може ще більшою мірою, як решта світу. Духова криза Росії — це її перманентне явище, яке коріниться в усій її істоті. Росія не була ніколи однородним поняттям в духовому розумінні. Надаремні були намагання знайти сталі критерії оцінки Росії як одністи в просторі і часі. Як можна говорити про простірну сдність Росії в час, коли попри національну політику Сталіна, ведену до немилосердності консеквентно лінією зрівняння, затеря національних відмінностей народів, так як за часів Івана Калити, як за Петра і Катерини, як за Романових і федеральних лібералістів, вона лишилась тим, чим була, — зліком народів і племен, що раз-у-раз виявляли більшу чи меншу тенденцію до відірвання, до самостійності, до власного світу і власної життєвої атмосфери, в якій вони, увільнені від казинонічини державної махіни, що вбивала їх самостійний дух, могли б знайти свою особовість, свою істоту і свою душу? Росію не можна трактувати як одність у часі. Ми можемо хіба говорити про тягість її боротьби за ту одність. Не лише останні, але і передні роки історії Росії — це затяжна боротьба центральної влади з різномідрістю краю і людей.

Можна лише в одному сенсі говорити про одність Росії, а саме про її керму, про її техніку керування.

Коли не вдалося створити одного «руського» (російського) народу на основі змішання і вирівняння біологічних диференцій поміж окремими народами і племенами, то воля володара, самодержця мала заступити цей природний цемент національного природного зв'язку, що об'єднує людей в одну національну сім'ю. На нещастя, не лише наше, але й всього світу простір, на мапі зазначений однородною фарбою, кермований є засадою, на якій була побудована організація Золотої Орди і монгольських племен. На чолі стоять володар-самодержець («батько народів»), з необмеженою диктаторською владою, з авреолеою напівбожеськості, найвищий духовник (комунізм — це також релігія!), найвищий урядовець і суддя, пан життя і смерті мільйонів підданих, що з його власністю. Даремне шукати кардинальних епохальних революційних зламів і перемін в духовій структурі російського феномену. Він не здібний до індивідуального життя. Для нього вроджена і притамання форма життя і співвідношення величезної орди, отари, скупиці, колективу з порядкуючою волею деспота, перед якою з фаталістичною розигнанією мусить коритися інші одиниці, цей порок і це ніщо в тій аформій масі нулів, що індивідуально нічого не значать, нічого не бажають, що можуть лише кричати «осанна», або бездушно і покірно йти на смерть. В Росії може бути лише пан і раб. Вільної людини, такої, як це знає Захід, там досі ще не було.

Консеквенцію тією духововою конституцією російської людини (яку звуть сьогодні «совєтською», в переконанні, що від того змінилась її суть), яку не тільки не змінила, але, навпаки, ще більше скріпила, оформила і затвердила большевицька революція і її доктрина, яка може приспівши ще скоріше цей потенційально заложений і генічно зумовлений стан, викликаний, безперечно, низкою моментів специфічних для того простору (як клімат, географічне положення і умовини, геологічні, етнографічні і популяційні, расові, економічні та історичні обставини), с те, що сьогоднішня Росія, як за часів панщини, с рабом на своїй власній землі, і, що гірше, с рабом своєї власної душі. Вона нездібна до творчого індивідуалістичного життя, шукання правди, вона, як отара, послушна, ведена як отара підсвідомим гоном шукання життєвого простору, сліпо готова слухати наказів хана — Сталіна, і готова йти навіть за океані нести там свою віру і свіс переконання, що вона рятус світ. Це з духове обличчя сьогоднішньої Росії. Без критицизму, без здібності вільної, логічної оцінки свого відношення до світу, своєї релігійної вартості, без можливості реально оцінити вартість зовнішнього світу, без можливості і права аналізи життя, відмінної від приписаних канонів комуністичної біблії і волі самодержця, готова йти на нові хрестоносні походи і здобувати «гроби Христя» від опіків «бузувірів», які не хочуть мати своїх інквізіцій.

В боротьбі ідей Росія лишилася тою самою, як і була. Абстрагуючи від питань інших, зв'язаних з тою матерією, нас буде цікавити першою мірою боротьба двох ідей, що виповнюють собою зміст національного і індивідуального життя, і що становили все болючу точку російської політики. Нас цікавить боротьба національних і релігійних ідей.

Ми вже достаточно багато сказали про національну боротьбу, той монументальний процес напору і спротиву, що тривав від самих зародків існування Росії. Це була боротьба централістичної, нівелюючої керми Росії з природними особливостями народів і країв, що входили в її склад. Історія знає багато прикладів такої боротьби, але знає лише один приклад такої безмилосердної, безкомпромісової, безоглядної боротьби, яка тривала століттями і становила зміст життя і духове тло російських просторів і російської людини. І історія знає лише один приклад боротьби,

що послуговувався методами фізичного нищення, як засобу, що найскоріше веде досягнення наміченії цілі: уодноріднення простору, що всупереч усім намаганням призначений бути неоднорідним. Ним є приклад політики Росії. Майбутнє покаже, наскільки Росія зуміє увільнитися від свого історичного просяктя бути «бичем божим» над долею неросійської людини і стати тим, чим були англійці в Америці: спершу загарбниками і окупантами, що вже по двох сотнях літ у тому краї стали його благословенням, бо піонерами нового соціального і національного життя, що витворили сьогодні гіп людини, яка поза різними дефектами криє в собі величезну моральну і духову вартості, які можуть причинитися до духової обнови світу. Росія, натомість, лишилася вірною собі. Як за князів, як за царів, як за революції, як за часів соціального будівництва, так за часів благоденствування по виграній «вітчизняній війні» Росія змагає до тої самої мети: винищенню людей, що не тільки думають інакше (багато, навіть високопоставлених осіб голосилося би сьогодні до неї з готовістю думати так само), але й що мають в собі іншу кров. Аргумент служби батальох хахлів у советській адміністрації не має вальору. Він підтверджує лише правило, що в Росії може жити лише той, що готовий зрадити свою кров. Чи не була російська державна верхушка збираниною ріжнонаціональних ренегатів? Це найкраще ілюструють слова самого Миколи I, якій наводить Ю. Липа в своїй книжці «Розподіл Росії»: Під час приняття на своєму дворі Микола Перший, показуючи одному з французів своє оточення, сказав: «Ви думаете, що ви знаходитесь серед москвинів? Ви помилуетесь. Ось цей — німець, цей — поляк, цей — грузин, той — фінляндець, а той — татарин. А всі вони — це є Росія». Так і сьогодні по сотнях літ. І сьогодні всі вони в тому самому складі реалізують те саме гасло знищенню всього, що не здібне, так як вони, зрадити свою кров. Це ж стара правда, що найбільше ненавидить свою націю не правдивий чужинець, а власний ренегат.

Друга сторінка цієї боротьби — це релігійна боротьба. Вона теж така сама, як і давніше. Чи ми візьмемо жорстоку боротьбу ніконіянства з разкольниками, чи візьмемо нищення Української Автокефальної Церкви митроп. В. Липківського, чи візьмемо переслідування греко-католицької церкви сьогодні в Західній Україні — то суть справи не зміняться. Вона скоріш знову підверджує думку, що Росія — ортодоксальна, самодержцька, Росія хана і золотої орди, Росія рабів і нівелювання, гнету і утису — не стерпить нічого, що може протиставити їй власне обличчя, свою духовість, свою особовість, своє «я». І як це не дивно, а сьогоднішня советська Росія, оця комуністична і, здавалось би, безбожницька, що релігію уважала за опій і дурман народу, за мякобссіс, вертається до давньої випробованої політики та з допомогою православ'я хоче сьогодні провадити свою традиційну політику обрушенні народів. Чи йде їй тут дійсно про виповнення духової порожнечі, що повстала в сьогоднішньому світі, а в Росії зокрема, і що її можна заповнити тільки поворотом до релігійної, християнської, етичної обнови духа? Чи йдеться тут кремлівським можновладцям про релігійну духову революцію, реформацію типу Кромвела чи Лютера, що її з наказу «самого» Сталіна мав би зробити московський патріарх? Нішо подібне. Тут справа в тому самому продовжуванні ніконіянства, що з допомогою поліції і адміністрації мас навертати «разольників» на «правдиву» віру «самодержавія», за яку, як колись давали порцю алькоголю і грошовий дарунок, так сьогодні дають партійні і державні почесті. Нічого іншого не може мати за мету це намагання ліквідувати «разкол», уніфікувати церкву, тоталізувати її під одним адміністраційним проводом, підпорядкованим політичній інстанції. Колись цар — батюшка був головою церкви, сьогодні директиви генерального секретаря партії є законом для церковної адміністрації. Це саме й каже сьогоднішній безбожницькій партії так дбайливо «навертати» вірних своєї держави на «правдиву віру батьків». Не йдеться ж тут про заповнення духової порожнечі, що повстала наслідком безбожництва, наслідком утрати віри і релігійної моральності, не залежить їм на створенні і обнові моральних духових вартостей, що їх християнство при-

несло як складовий елемент свого світогляду і своєї філософії, і який, це можна сміло твердити, став одним з підставових елементів нинішньої західно-европейської культури і цивілізації. Ім не йде теж про сублімацію релігійно-культурну і етичну мас, — їм йде про запобіження розколів. І сьогоднішня Росія спрітно запобігає тому розколів, навіть на терені релігії, яка, властиво, повинна бути для неї байдужою. Але чи може бути щось байдужим для політики, що поставила собі за ціль усіма доступними методами — нищити все, що не російське?

В політичній настанові сьогоднішня Росія теж лишилася віри в собі. У внутрішньому вимірі — це та сама маса затурканіх рабів, що має слухати свого хана і безкритично та послушно сідлати коні, коли він лише дасть наказ до походу. Це великий похідний табір, що кожної хвилини неначе орда, готовий до маршу, до заливу свою масою нових просторів. Та сама форма організації і гієрархія владетель, та сама атмосфера обожнення хана-самодержця, «бича божого», та сама техніка керми. На місце тèрміну російський (монгольський — давніше), прийшов лише термін советський і все лишилося по-старому. Термін російський і так не зовсім означає поняття московський. Помилково було б думати, що тут діс біологічний момент, расовий. Москва як народ стала тим самим офірним козлом вищої сили, трагічного збігу обставин, що привів, за відсутністю одного сильнішого національного підмету, до конечності створення поняття колективного походження і розміщення, поняття монструму, з'єднаного лише волею одиниці — колись хана, потім царя-самодержця, а сьогодні тенерального секретаря партії. Росія, за визначенням згадуваного Миколи Першого, — це «найрізномордніші перві, зібрани під одним дахом». Цим дахом все була верхівка з самодержцем на чолі, а властивим тереном її влади була збираниця рас, народів і племен, злучена силою терору, страху, обману і дурноти. Навіть столиця тої орди не була стала. Раз Нижній Новгород, раз Сузdal, раз Петербург, раз Москва, а навіть бути найновіші проскоти вже в советській Росії перенести столицю до Києва. І назва того поняття, що ми сьогодні звемо Росією, мінялася. Раз вона звалася Московщина, потім Росія, потім Великоросія, а тепер СССР. І, як помічує знову зовсім слушно Юрій Липа, російський народ, на означення себе самого уживав не іменника (як напр., англієць, поляк, француз), але прікметника — русский. Немає росіяніна, а є лише руський українець поляк, татарин, москвин, фінесь, грузин і т. д., «русский» з значенням тому, що є підданний російській державній машині, служить «атчеству», цареві-батющі, Сталінові, партії — а тільки не народові, якого в дійсності немає. Російський історик проф. Шмурло призначається: «Ми, великоросії, до нації ще не дорошли». А ще досадніше характеризує свою національну вартість російський філософ В. Розанов в «Апокаліпсисі нашого времені»: «Прогнівшес насіквзо царство і воююча революція. Овладел же к нещастю і пагубе 1/6 частию сущі і овладев в сущності іспортілі 1/6 частию сущі... На востоке ободралі бурят, черемісов, кіргизов, казаков, ободралі Армснію і Грузію, запретів даже слухать свою православную обедню па грузинскі. О-о-о!.. сам слушал в Тифлісе. В Європе явліється Герцен і Бакунін і «внеслі соціалізм», катарого «вот іменно» не хватало Європі. Между Європой і Азіей ми івілісь іменно «межеумкамі», іменно ніглістамі, не понялі ні Європи, ні Азії. Только всюди пянство, муть і грязь внеслі» (Сергієв посад).

«С лязгом, скріпом, візтом опускається над Русской історії железний занавес.

Представлені окончено.

Публіка встала. Пора одсвітіть шуби і возврашатся додому. Отглянулісь... Но ні шуб, ні домов не оказалось» (В. Розанов: «La commedia divina»).

Оце й вартість Росії в її внутрішньому вимірі.

У зовнішньому вимірі, і це для нас, найважніше, експансія Росії йде тими самими шляхами, як йшла досі. Росія змагається всіма засобами за владіння над світом. Ціле життя сьогоднішньої Росії наставлене і побудоване під кутом майбутніх восених подій, що мають за мету опанувати світ.

Дві сили стоять на послугах цього пляну: теорія марксизму-комунізму і Червона армія.

Досі панує переконання, що большевицька партія і Сталін реалізують доктрину марксизму і справу інтернаціонального укладу світу, побудованого на безкласовому суспільнстві за теорією теоретиків наукового соціалізму, що тактика большевиків—це лише засіб до остаточної мети, що остаточною метою є однак справа соціалізму. Ми думаемо навпаки — остаточною метою є справа російського месянізму, російського імперіалізму і фашизму. Соціалізм, теорія Маркса є лише засобом, яким послуговується Москва, щоб осягнути ту основну ціль.

Все, що діється сьогодні в Советському Союзі, потверджує нашу тезу. Росія в себе не має соціалізму. Як же вона його може дати світові? Росія в себе є найбільша реакційна, відсталою, тоталітарною, фашистівською, і феодальною країною. Як же вона може завести новий лад у світі? Чи не є пародоксом віра, що держава може завести лад у світі інший, ніж вона його має в себе? Чи можна назвати соціалізмом примусові праці, прив'язаність до місця праці, державний капіталізм з системою використовування безоплатної праці в концентраційних таборах? Чи можна назвати соціалізмом привернення різкого поділу громадян на дві категорії: управліваних партійців та державний адміністраційний апарат і позбавлених прямівих прав робітників — рабів державного капіталізму? Чи можна назвати соціалізмом використовування надзварості праці для цілей скріплення воєнної спроможності країни? Ні, не Росія служить соціалізму, але вона запрягла соціалізм як пропагандиву вівіску, як блахман, яким обдурює світ і свої маси, щоб з його допомогою реалізувати свої імперіалістичні пляни.

Може хтось сказати, що Росія змушена це робити, бо вона загрожена капіталістичними сусідами, які становлять загрозу для здобутків соціалізму в ній і т. д.

Справа виглядає зовсім інакше. Не світ загрожує Росії, але Росія світові. Хто є передовім сусідами Росії? Ніякі капіталісти, але саме опановані соціалістичними партіями країни (Польща, Чехословаччина, Румунія, Мадярщина, Болгарія, Югославія, Австрія, Фінляндія). Яку загрозу становлять вони для Росії? Невже можна вірити в те, що вони становлять таку небезпеку для неї, що вона виправдє постанову нових п'ятилітків?

Зрештою, промова Сталіна з нагоди проголошення нових трьох п'ятілітків розвіває всі сумніви щодо справжньої мети політики Росії. Сталін бачить найбільш додатні моменти в комунізмі не в його соціальніх досягненнях, не в поправі життя і побуту працюючих мас, але він бачить цілу вищість своєї системи в тому, що вона дозволила виграти одну війну і дозволить в майбутньому виграти другу. От тому большевицька система найкраща. Вона дозволяє російському народові створити таку силу, щоб покорити світ.

«Коли спалахнула друга світова війна, — казав Сталін, — ми розпоряджали вже мінімальним збройним потенціалом, який ми здобули щасливим використанням трьох «п'ятілітків». Мотивуючи і оправдуючи конечність тих п'ятілітків, з їх невіддільними методами тяжкої індустриалізації та колективізації сільського господарства, не згадуючи при тому ні словом про жергви і труднощі, при яких їх можна було осягнути, не згадуючи ні словом про методи і засоби, якими їх переведено, Сталін хвалиться, що його річна продукція повзів виносила 30 тисяч, літаків — 40 тисяч, гармат — 120 тисяч, машинових крісів — 450 тисяч. «Але це ще не задовільний стан. Треба наші змагання портройти. Ми ще мусимо прямувати до продукування річно 50 мільйонів тон заліза, 60 мільйонів

тон сталі, 60 мільйонів тон нафтової ропи, 500 міл. тон вугілля. Для виконання того завдання потрібні будуть, правдоподібно, три нові п'ятілітки».

Цо значать у Росії п'ятілітки — всім нам відомо. З ентузіастичним захопленням «щасливий пролетаріят найдемократичнішої країни світу» мусить витискати з себе останні соки і мільйонами тинути від виснаження в примусових концентраційних таборах праці на те, щобу «догнати і перегнати» Європу і світ в озброєнні. Промова Сталіна кидає ясне світло на пляни Росії і вона, здається, остаточно розіває сумніви тих, що скильні були вірити в можливість еволюції большевизму в Росії, в демократизацію і наладнання мирної співпраці, політичної, духової і господарської її зі світом. Росія залишається державою не лише з тоталітарною системою правління, не лише з господарською автаркією, не лише з невільництвом мас, не лише зі своєю релігією «производительности труда», але Росія готовиться до нової війни в змагання за гегемонію над світом.

Майбутня війна Росії буде теж вітчизняною війною. Вона буде війною російського пролетаріату з таким самим пролетаріатом світу не за панування і владу кляси, а за її загибель. 7 мільйонів пролетарів наложило головою в останній війні проти німецького загарбника на те, щоб осталих 200 мільйонів працювали в поті чола для підготовки нової війни, в якій має згинути свобода пролетаріату цілого світу.

Знаний американський публіцист Вальтер Ліпманн у своїй голосній книжці «The good society» (добрий суспільний лад) пише: «Так само комуністи твердять, що вони хочуть створити нову форму цивілізації, в якій знадобиться усі суперечності інтересів. Такі засновки ми знаходимо в підставах колективістичної філософії. Але в інтерпретації, яку дає фашизм, ми бачимо, що ціль, до якої він прямує і старається перемінити натуральну різноманітність, яка існує в природі в загальну одність, одна: тотальна мобілізація всього народу до війни.

Але чи комунізм прямував колись до чогось іншого? Так твердять ділкі його визнавці за кордоном, які вірять, що він створить новий період спокою і добробуту. Зміцнені і переконані тою вірою, вони не хочуть розуміти, що диктатура, терор, мобілізація живих людських сил і людської праці, які ми бачимо в Росії від 20 років, є невід'ємною складовою частиною колективістичного погляду і що всі аналогії і подібності, які існують між тою системою і устроєм держави, яку облягають, не є *іннохвістою* і переходові.

Я певний, що люди ці себе обманюють і помилюються. Докладна аналіза комуністичної теорії і безпосередня обсервація її застосування в практиці, показують, що всякий колективізм, все одно — комуністичний, чи фашистівський, має все ті самі прикмети мілітарності в своїй методі, в своїй цілі, в своєму дусі, і інакших він мати не може.

В дальшому автор підає аналіз практичну політику Леніна і Сталіна, доводячи, що їх практичне діло в Росії не могло служити і в дійсності не служило нічому іншому, як цілям війни. Централізація господарського керівництва продукцією, політична диктатура і терор, плянова продукція, примус праці, зрадиціоналізація консулюнції — все це риси, — пише Ліпманн, — не мирної, але воєнної господарки, яку Росія вела тоді, коли ще не було мови про напад на неї. Все те, що створено в Росії, не було ніяким марксистівським і соціалістичним будуванням держави, але це була держава з цілковито воєнною структурою.

(Далі буде).

НАШИМ СПІВРОБІТНИКАМ, ПЕРЕДПЛАТИНИКАМ І ЧИТАЧАН
бажаємо
В Е С Е Л ИХ С В Я Т
РЕДАКЦІЯ І АДМІНІСТРАЦІЯ «ОРЛІК»

гірше. Вільну думку, ініціативу вони задушують... Тому загальні збори житлооопу справляють надзвичайно прикре враження. Здеморалізовані та тероризовані «обивателі» слухняно йдуть за Бризгуновим, «воруваючись обережно, як жаби на ковбасі». В оповіданні масмо промовисту сценку «ували» зборами — під загрозою Бризгунова — самовільного захоплення Бризгуновим кімнати, а також огидну сцену розтягання меблів із звільненої кімнати, сцену, що нагадує мародерство на фронті.

Отакий наш новий побут за Гр. Епіком. Чи не злісна це вигадка? А коли ні, то чи варто роз'ярювати наші болячки?

Немас більших воротів радянського будівництва, як Бризгунов і компанія, яких ми зустрічамо щодні в житлооопах, трестах, в адміністративному апараті, в інших установах, які свої сумнівні заслуги перед революцією зробили предметом спекуляції, так би мовити, «капіталізували» їх, які деморалізувались до крихти самі й деморалізують інших, які органічно зрослися із непівсько-міщанським побутом і гангреною, сидять на молодих паростках нового життя, які дискредитують радянський лад, ідею соціалізму й комуністичну партію.

Чому ж бо мало стояти останньо, бути пасивним у цій боротьбі радянське красне письменство? Є такі політики, письменники й критики, що цих болячок не помічають, а коли й помічають, то вважають їх за явища дрібні, не загрозливі, випадкові й тому вважають за зайве й шкідливе вести боротьбу проти них через мистецтво, розуміючи таку боротьбу, як занепадництво, невір'я в сили революції і т. інші...

Хто може перечити тому, що правдиве художнє вображення болячок нашої сучасності може більше сприяти оздоровленню радянської суспільної тканини, ніж не художнє (а тому й не переконуюче) «казенне» вихвалення зародків нового побуту, або ще не доведених до кінця починань? Треба виразно підкреслити ту хибність та шкідливість того «механічного підходу» до тематики й способу трактування тем, який набирає все більшої сили в останній час і виявляється в тому, що письменника хочуть зобов'язати писати лише про позитивні явища життя й лише в так званому байдарому, життєрадісному тоні. Не замовчувати треба наші хвороби, а навпаки — треба розпекти, загартувати пера наших письменників у боротьбі з цими болячками.

Оповідання Г. Епіка роздмухує не в одного читача полум'я зненависті й огиди до Бризгунових і будить жадобу боротьби з тими явищами... Нездорові явища можна поборювати працею, а не оголошенням їх неїснуючими... Не лякатись непи й болячко, не тікати від них, а перемагати їх треба в процесі боротьби, в процесі впертої праці.

Розпеченого пера треба, а не «уропатріотичних» «дзеньок-бреньок».

Не трудно догадатись, проти кого і проти яких болячок скеровані були розпечені пера ваплітіян. З

цензурних умов ні в оповіданні ні в статті не ставиться питання в національній площині, але чи не говорить про це прізвище Бризгунова? Цікаво також відзначити, що «мотлох і гниляччя нашої сучасності» — це ніхто інший, як ті, що «посіли видатні радянські посади», яких презентує в повісті «активний партійний і радянський робітник Бризгунов». А відомо, хто посів ті посади і хто був активним партійним робітником на Україні в перші роки після перемоги більшевиків. Болячки, що їх змальовано в повісті і «по-поводу» яких пише Христюк, теж с дуже красномовними. Сюди належить фарисейство і спекуляція на гаслах революції і сумнівних революційних заслугах, зловживання своїм становищем на високій посаді, моральний розклад і втрата людської гідності, протекціонізм і «їжаці рукавиці» (ежовщина!) по відношенні до маси, «здущення вільної думки й ініціативи», «демократичне голосування» і ухвали під терором і т. д. Усьє цей комплекс болячок с наслідком більшевицької системи. Це розуміє Христюк і на це звертає увагу тих «політиків», письменників і критиків, що цих болячок не помічають, а коли й помічають, то важають їх за явища дрібні, не загрозливі, випадкові... З свого боку Христюк пояснює, що це зовсім не так, що Епік порушує «на тлі житлооопського життя важливі питання нашої сучасної дійсності, що в однаковій мірі сплітаються із життям житлооопів і з життям фабрик, заводів, профспілок, радянських установ і комуністичної партії. Ось він який, «наш новий радянський, комуністичний побут!» «Чи не віс від нього жахом?»

Які висновки належить з цього зробити — не трудно догадатись.

Цю статтю редакція «Вапліте» супроводжує приміткою, сенс якої зводиться до того, що вона написана не на замовлення редакції і мала зовсім інше призначення, але, зважаючи на її актуальність редакція містить її на сторінках свого журналу. Призначення цієї примітки, очевидно, розраховане на цензуру, остильки, як відомо, П. Христюк у минулому був, здається, генеральним секретарем УНР і з цього погляду співробітництво в журналі «Вапліте» було «не бажаним». Але фактично, поява імені бувшого генерального секретаря УНР П. Христюка і бувшого м'ятежного комунара М. Хвильового на сторінках одного журналу і під одним ідейним прапором з символом доби. І сьогодні ми можемо лише дивуватися тій надзвичайній відвазі і жертвенності, з якою виступили ці люди на боротьбу з московським більшевізмом і з проповіддю українських ідеалів. Так жити і творити, творити і постійно вигадувати способи, як сказати суспільству те, що сказати заборонено — яка це справді тяжка і трагічна місія. Вона була по силі лише людям прометеївської вдачі, великим українським патріотам — ідеалістам, людям великого терічного чину і подвигу в ім'я найвищих ідеалів української нації.

(Далі буде).

ОЛЕГ ЗАЛІЗНЯК.

Ceterum censeo . . .

(Закінчення).

«Сталін (цитуємо дальше думки Вальтера Ліппмана) залишився вірний традиції Леніна. І в довгий період спокою, в якому Росія була одним оборонним табором, всі її господарські почини мали один мотив і одну ціль: війну. Два п'ятирічні пляни мали першу і незважаючи на ціллю построїти тяжкий промисл у безпечної під стратегічним оглядом зоні Росії, а щоб сfinансувати той задум, цей велетенський промисловий плян восині машини, російський народ піддано роками примусовій тяжкій недостачі (звернім увагу, як деликатно формулює капіталістичний критик порядки в державі, що в дійсності були голодом, смертью, канibalізмом, ожебраченням і примітивіза-

цією мільйонів населення). Якщо б ціллю тих плянів було піднесення життєвої стопи, то не треба було нікого переконувати, що будова заводів продукції сталі важніша та що вона мусить іти перед продукцією одягу і взуття. Як тоді можна було оправдати політику вивозу харчів закордон у часі, коли населення мердо з голоду, щоб тільки держава могла дістати машини, призначенні до продукції воєнного матеріалу?

Без сумніву, ідеалісти готові твердити, що, даючи народові і масам сталь, замість хліба, більшевики працювали над створенням системи самостійного і під тосподарським оглядом незалежного промислу на со-

ціялістичний зразок. Але чому тоді Росія вважала, що вона конечно мусить бути під господарським оглядом самостійна і самовистарчальна? Чому вона прямувала до господарської самостійності і самовистарчальності в роках, коли в Німеччині і майже в цілій Європі були уряди соціал-демократів?

Причину вияснили самі комуністи. Вони твердили, що вони жили постійно в загрозі «імперіалістичної» війни. Іншими словами, вони не хотіли замінити сталі на хліб, щоб показати, що комунізм не здібний до того самого, що може зробити капіталізм. Вони вибрали сталь, бо хотіли бути самостійні і незалежні під господарським оглядом... Не хочу тим сказати, що комуністи не зробили в Росії багато припадкового, що первісно не мало ніякого зв'язку з воєнними цілями, але думаю, що цілком очевидно підставові децизії і рішення, які відносяться до політичного обличчя держави, до її господарської системи, до підставових заповідей устрою, були такі, а не інші, бо Росія приготувалася до війни на всіх європейських і азійських кордонах».

Так писав В. Ліппман перед другою світовою війною. Немає ніяких підстав думати, що останні роки переставили політику Росії на інші рейки. Остання виграна війна дозволила кремлівським можновладцям не тільки виправдати свою політику перед власними масами, але вона дала ще більшого розгону правлячій верхівці до її континуації.

Систему п'ятиліток можна оцінювати тільки з тієї точки погляду, як це підкреслив В. Ліппман. Росія намагається за всяку ціну бути приготованою до війни.

Большевицька пропаганда наматається переконати всіх і вся щодо війни оборонної. Деякі в те вірять, поки не переконуються в неправді. Архієпископ з Единбурга А. Й. Мекдоналд у своєму пастирському посланні вже тепер остерігає: «Ми здасмо собі справу, що всі ті, які контролювали джерела інформації впродовж минулих літ, обманювали наш край, малюючи образ Росії, який не мав нічого спільногого з дійсністю. Все те, що з таким запалом малювали в пресі, як замінування до спокою, добробуту, поступу, цивілізації, як рай для робітників, все те — абсолютна неправда. Передусім показалося, що свободи, того найціннішого дарунку, там не запевнено: там заведено тотальній комуністичний режим. Все, що в нас на цю тему говорили, є правдивим обманом на велику скалю. Правди про правдивий стан речей не можна вже більше укривати. Ті, що вірили подібним запевненням, мусять з досадою і стидом призватись, що їх нікчемно обурено.

Залив монгольських орд, які вдерлися до Європи, показав нам стан здичавіння і морального здеправовання, про який ми в світі західної цивілізації не мали найменшого поняття. Кровожадність і варварство тих орд с гірші, ніж поступки здегенерованих гітлерівських катів. Тепер може переконатися про це весь світ, тому що відслонено їх у цілій їх безстыдній наготі. Велика Британія, яка врятувала цивілізацію перед одною загадою завдяки своїй поставі в 1940 р., повинна взяти тепер на себе керівну роль в обороні загроженої цивілізації перед новим заливом монгольських орд».

Сказано ясно. Над світом завис меч Дамокля. Але скептики і «оптимісти» пробують потішати себе в іншій спосіб. Вони дошукаються здогадного конфлікту і здогадних тенденцій розходження між партією і армією, сподіваючись від того внутрішніх потрясень і перемін, що врятують Росію і культуру Європи. Такі голоси чули ми давніше, і ще й тепер можна їх подібати в пресі. Вони наводять різні аргументи й докази, хвальяться знанням Росії та її внутрішніх сил і тенденцій, покликуються на свідків і факти. В дійсності — це просте непорозуміння. В тотальній системі поділ на військо і партію є фікцією. В совєтській Росії це поділ чисто символічний, поділ нереальний. Де і як перевести цю границю? Не може ж нею бути тільки форма одностроїв, яких кольори, до речі, не дуже різняться. Не може нею бути штучне організаційне розмежування і припорядкування керуючих ними інстанцій. В тоталітарній системі немає армії, партії, адміністрації як окремих незалежних чинників державного життя. Там є одна порядкуюча воля і вона виходить від дик-

татора. На його послугах стоїть партія, армія, адміністрація і передовім поліція. Прикладом може бути недавня Німеччина, яка, до речі, ще далеко не осягнула того ступеня тоталізації і централізму, що його осягнула Росія під владою червоного диктатора з Кремля. І тому сподівання на конфлікт між партією і армією такі смішні, як ними були мрії про те, що Гітлер як начальний вождь розстріляє Гітлера як керівника партії. Сталін же є однією особою і генералісимусом, і генеральним секретарем партії, і головою уряду. А втім, чого іншого може сьогодні бажати російська армія, яка с такою самою функцією російського простору і російської ментальності, як нею є партія, що вже давно «перетворилася в хитрецького міщанина» і стала «собірателем земель руських і не руських»? Вона, здається, як і кожна інша армія світу, може намагатися скоріше вести політику дорогою восні і збройних розправ, ніж це може вважати сама партія. Тому їй немає об'єктивних підстав очікувати якихнебудь внутрішніх перемін у Росії. Виступають же сьогодні на янутрішніх і зовнішніх театральних позиціях представники Росії в військових мундирах.

Росія прямує до гегемонії над світом!

Таке думають сьогодні вже не лише здецидовані вороги Росії, але й ті, що ще донедавна вірили в миролюбні наміри і пляні большевиків. Послухаймо, що, напр.,каже відомий англійський пацифіст і соціаліст, один із визначніших сучасних соціологів, Берtrand Russel у своїй статті «Велика Британія і Росія»:

«Історія брітійської політики супроти Росії не приносить хвали ні нашій інтелігенції, ані нашій чесності. Рід' часу Кримської війни через період цілого пів століття ми були вороже наставлені до Росії тому, що ми підозрювали царя в деяких намірах щодо Індії. Опісля, коли Німеччина почала розбудовувати свою флоту, ми визнали царське правління навіть в його найбільше безумних починах. Російська революція, зробила нас знов ворогами Росії. На це ми могли собі дозволити, бо хвилево Німеччина була ослаблена. З непересічним браком передбачливості залишилася наша закордонна політика вороже наставлені до Росії, коли в Німеччині прийшов до влади Гітлер. Цей факт міг би був довести до нашої катастрофи у війні, яку ми щойно скінчили, якщо б нашу дурноту не перевишив Гітлер своєю дурнотою в хвилині, коли він, як зарозумілець, заатакував ССРР. Совєтський уряд не мав спеціальних причин, щоб любити або довіряти брітійцям. Але однією певне є те, що й ми не маємо причин щоб любити або довіряти совєтському урядові. Чи в таких умовах лежить у граничах можливості, щоб запобігти третій світовій війні між Росією та Америкою і Великою Британією? Якщо відповідь випаде негативно, то перспективи для світу виглядають направду жахливо. Війна між Америкою і Росією може тривати сміло 30 літ і не закінчиться перемогою ні одної, ні другої сторони, але ліквідацією культурного способу життя на землі.

Труднощі теперішньої ситуації с вислідом російського імперіалізму. Знаю, що багато людей заперечують, немов би совєтський уряд був імперіалістичний. Вони будуть твердити, що імперіалізм з наслідком приватного капіталізму, а коли знищено в Росії капіталізм, то й імперіалізму в тому краю не може бути. Та це аргумент шкільний і апріорний. Факти заперечують це без решти. Росія захоплювала східну частину Польщі і балтійські держави, зафіксувала залежні від себе уряди в Польщі, Румунії, Болгарії (також в Югославії і Чехословаччині — прим. наша — О. З.). Якщо це не є імперіалізм, то що властиво значить імперіалізм?

Величезну військову силу Росії, яка об'явилася за час війни, хвилево тримає в шаху атомова бомба, але без сумніву вже незадовго Росія буде мати таку саму бомбу, яку мають американці, а як тільки це станеться, повстане можливість направду грізної війни.

Так, як справа і ситуація тепер представляється, якщо ми глянемо на неї розумно, то можна лише в незначному ступені дозволити собі на надію. Ціла мінула історіякаже сподіватись, що скоріше чи пізніше приайде до зудару між Америкою і Росією, двома потугами, з яких кожна зголосує свої претенсії до гегемонії над світом.

Є такі, що сподіваються, що атомова бомба і всінші жахи, які найправдоподібніше наука ще видує, можуть спричинити загальний відрив проти війни. Воює однаке, що так думати — це значить признавати людству більше розуму, ніж воно його має.

Я навів, за англійською пресою, уривок і головні думки зі статті такого визначного соціолога і публіциста, щоб показати, що думка про імперіалізм Росії не випадкова і що вона не є думкою, як це твердить большевицько-московська преса, «поджигателей війни», але що до неї доходять усі ті, що їм пропаганда ще не закрила ясного образу на світі.

Над світом висить примара третьої світової війни.

Чи з можливості її відвернути? Альянти пробують ставити таку можливість, але вже те, що вони не знають, як це зробити практично, вказує, що в тому питанні треба бути радше скептиків, які не пессимістами. Вони пробують апелювати раз до «советського» (в тому і московського народу), щоб він виступив проти політики Сталіна і партії, другий раз пробують апелювати до розсудливості самого Сталіна; щоб він виступив проти бажання народу і імперіалістичних тенденцій російської ментальнності, яка хоче підкоряті собі чужі народи і світи. Те вказує, що подібні розрахунки альянтів зустрінуться з такою самою відповіддю життя, як з нею зустрінулися аналогічні розрахунки порізнили Гітлера з народом німецьким і німецький народ з Гітлером. В тотальній системі це не можливе...

Досвід історії і логічний розвиток політично-гospodarskix vідносин у світі неминуче прямує до третьої світової війни. Її не можна уникнути, як довго існує на Сході Європи і в Азії поговора-монструм у формі СССР, що розпоряджає сотнями мільйонів робочої сили і владою, що цю робочу силу безплатно і беззарядно привело виконувати її імперіалістичні пляні. Тільки в розпаді Росії, тільки в повстанні на її руїнах національних держав лежить запорука дальнього мирного розвою відносин, і тільки вільні народи Росії можуть перешкодити її вирушати на підбій світу з вогнем і залізом.

Поволі світ починає це розуміти. На це вказують наведені два голоси американського і англійського публіцистів. Ми можемо навести тут ще один голос американського публіциста Вільєма Гарди (з «Рідерс Дайджест»), що в достатній мірі підтверджує нашу думку. Гарди пише:

«Ми були приневолені мати добру волю супроти Росії. Але мир не добувають тільки самою доброю волею. Він не приходить навіть з любові до якогось краю. Деякі англійці та американці любили одні одних у 1776 р., а проте обидві сторони воювали з собою п'ять років. Взасмини між народами не такі, як між закоханим молодцем і його сердечком, і вони не встелені квітами, ані банкетними гостями. Море гостей вилито за «історичну приязнь між З'єднаними Державами і Росією» (також між СССР і Німеччиною Гітлера — прим. наша — О. З.). Так само випито гости на Вашингтонській конференції в 1922 р. за «історичну приязнь між ЗДА і Японією». Міжнародні бенкети не мають нічого спільног з долею держав у міжнародних взасминах. Як перший крок до миру залишил сентименталізм, бо сентименталізм не мир, а ворогу миру. Він засліплює нас і не дас бачити дійсність. Справжній шлях до миру не встелений сентименталізмом, а доцільною акцією.

... Відсоток громадян, які вважають СССР лояльно вірним для післявосної співпраці, змалів із 65% на 45%. Що с причиною такої дійсності? Я думаю, що коренем цього є факт, що ми намагаємося реалізувати на практиці імперіальну теорію миру. Ми хотимо зробити великі потуги сдінними опікунами всього світу. Якщо великі потуги є опікунами, тоді всі інші держави є тільки клієнтами. Це теорія для освячення агресії. Її вже не раз застосовували, і вона мала завжди і неодмінно два наслідки: збільшення сфер безпеки (давніше це називалося сферами впливів), а слідом за тим нову війну (очевидно, між велико-державами). Ми з сьогодні в перший стадії, а частинно вже і в другій. Погляньмо, як Радянський Союз розбудовує свою «дею» сфер безпеки. Очевидно, те саме роблять і інші. В усіх краях центрально-східної Європи, «визволених» Червоною Армією, Росія

переводить вивози і екзекуції, не допускає обсерваторів з інших країв, насаджує уряди, контролювані тільки комуністами, які слухають лише наказів Москви. Та змагає до того, щоб пів тузина держав від Балтика до Адріатика зробили своїми васалами. В усіх урядах, що їх творять совти у всіх державах центрально-східної Європи, є два головні пости: міністра внутрішніх справ або безпеки, який рішас, хто з громадян мас іти в тюрму, а хто мас залишитися на волі. і міністра освіти або пропаганди, який рішас, що громадянин мас читати, чути, знати і говорити. Обидва пости неодмінно займають комуністи, відповідальні зовсім і в цілості перед Москвою».

«Це завершення, — закінчує іронічно і огорчено Гарди, — до того порядку, що його ми вже добре знаємо, до того світу, в якому наново ділять восьмну добичу, щоб, як це ми вже бачимо сьогодні, знову збирати нові армії і флоти в підготові до грядучої війни».

І ми с вже свідками початку тої війни. Ще не чути вибуху бомб і артилерійських стрілень, але вже кружляють обмінні ноти і ультиматуми і вже підтятгають сили для формування фронтів.

В Європі йде розпутливий бій з комуністичним маневром заманити маси пролетаріяту в сідла злудної імперіалістичної політики Москви, що, надівши на себе шату червоної шапочки, виступає в ролі оборонця сдності і державної самостійності Німеччини. Від успіху цього бою багато залежить. Дотеперішній досвід каже сподіватися, що цей бій за Європу Москва програс. Європа виявляє сьогодні далеко більшу дозрілість і досвід, як це було перед роками, коли її розкладали народні фронти порозуміння з комуністами. Сьогодні тільки під безпосереднім терором московської НКВД (чи МГБ) інші партії ідути на злуку з комуністами. Сьогоднішня Європа не дастесь вже заманити в сідла комуністичної тактики і не дозволить себе ліквідувати большевицьким агентам під закидом партійного ухилу чи шпіонажі, як це зробили большевики з своїми (паралельними, правими, лівими і іншими) ухилами, та як це вони зробили з політичною опозицією в державах, де вони мають владу. Під червоною шапочкою Європа вже навчилась бачити пажерливу пащу вовка, і ставка на таку тактику, правдоподібно, мусить бути підперта аргументами іншої природи.

А втім, аргументи такі готовляться. Коли не допише клясова свідомість, коли не допише міжнародний пролетаріят (а він, здається, вже не дописує, коли візьмемо до уваги ситуацію у Франції та Італії), тоді прийде ставка на «доблесність» Червоної Армії. Вистане простудіювати дані про т. зв. «демобілізацію» в Росії, щоб переконатима, що там уже від двох років після закінчення війни стоїть 10 мільйонів під зброяєю, а 20 мільйонів з наказу Сталіна в заповіджені п'ятилітках стахановськими темпами працює для того, щоб тій армії не бракло зброй.

В зв'язку з задержанням військового контингенту під зброяєю йде в СССР переорганізація армії, щоб її, за словами самих совєтських бонзів, зробити найძирнішою армією в світі. На командні становища назначають людей, що набули військового восиного досвіду, а політичні договори з державами сателітами забезпечують Росії вигідні випадкові бази для майбутніх весняних операцій.

Рівночасно гігантичними розмірами у рямках третього п'ятилітнього пляніку працює повною парою тяжка індустрія, а сотні науковців (підсилені вивезеними німецькими спеціалістами-професорами) день і ніч у поспіху шукають тайни продукції атомової бомби. Пропаганда із усіх веж Кремля на всіх мовах світу ізрівніє голосити про «небезпеку», в якій опинилася «батьківщина працюючих», і про конечну потребу бути приготованим ту небезпеку зустрігі. А що, згідно з думкою самою «любимого вождя» Сталіна, ворога треба бити на його власній землі, голоситься потребу і знаходить виправдання на експансію анексію чужих територій. Дипломати вже не опановують себе і щораз виразніше говорять собі правду в вічі, а наговоривши собі доскоху імперіанцій, розізджаються по домам, погрожуючи вже явно озброєним п'ястуком. Так поволі назріває і розвивається неминуча розправа з московським імперіалізмом.

Коли впаде невідхильний постріл?

Це питання, що на нього найтажче відповісти. Є деякі моменти, які промовляють за те, що останньої розгривки не довго доведеться чекати. Кожна хвилина проволоки робить ситуацію труднішою і несприятливішою для обох сторін. За кожну хвилину теперішнього віддиху доведеться в майбутньому заплатити многократним збільшенням матеріальних і людських жертв.

Нерозв'язання основної проблеми світоглядово-структурального обличчя майбутнього світу, нерозв'язання проблеми політичного примату (гегемонія тріумвірату сильних чи рівновага вільних народів), неможливість знайти спільну формулу співпраці у всіх майже ділянках світового життя, неможливість перекинути місток понад безодні різного розуміння світових явищ та неможливість компромісово перебороти труднощі поділу світу на сфери інтересів, ревеляційні винаходи в ділянці науки, які сучасна структура світу може легко привести до затримки використання їх у розгривках за політичну і господарську тегемонію в світі, нагромадження великих воєнних запасів та настановлення промислу на зброяння, невикористання велетенських резервів, вишколених на війну, конечність держати змобілізовани контингенти (військо та воєнний промисл), зумовлені воєнною поставою Росії, утрати віри в можливості мирного полагодження суперечностей інтересів і розбіжностей поглядів на основні принципи організації міждержавного і суспільного ладу, неможливість дипломатичної підготови і очищення терену дипломатичних розгривок, поставлення вже сьогодні майже всіх партнерів і народів по однім або по другім боці барикади — все це вказує, що стріл до старту може впасти кожної хвилини. Льонти вже заложено, фронти усталено, чекають тільки іскру, яка спричинить вибух. Нею може бути Греція, може бути Персія, Туреччина, Балкан, Манджурія, Зовнішня Монголія, Польща, Болгарія, Румунія і т. д.

Але с є протилежні аргументи. Деякі моменти вказують на те, що час підготовки до нової розправи може бути довший. Загальнє перемучення війною і психологічна непідготованість, величезні втрати в людях по обох боках, бажання миру за всяку ціну в обличчі жаху по знищенні атомною зброєю, неупорядкованість політично-суспільних умовин серед альянського світу, непідготованість Росії і заслабе її матеріальне співвідношення до сил альянтів — підказують думку, що ми можемо, так як по першій світовій війні, живучи стало в атмосфері загрози війни, ждати її довгі роки.

Питання моменту першорядної важливості.

Від нього залежить не лише вислід самої війни для тих, що її будуть вести, але від нього залежить теж її вислід для малих народів, що, самі не будучи партнерами у війни (третя світова війна буде теж імп-

ріялістична, вже хочби з того погляду, що її підготовляє і виклике імперіалістична політика Росії), від її перебігу і висліду узaleжнюють свою долю. До таких народів належимо й ми, українці. Питання моменту вибуху збройного конфлікту для нас з того погляду важливі, що від нього залежить наша підготованість до ситуації, яка вимагатиме незвичайно великої політичної зрілості і зорісированості, щоб в цьому конфлікті належно забезпечити свої власні національні і державні інтереси і намагання.

Нема найменшого сумніву, що питання нашої постави в конфлікті вже вирішено. У майбутньому світовому конфлікті з Росією ми стаємо проти неї. Не лише проти большевизму, але проти Росії. Здаємо собі вже сьогодні справу, що існують елементи, як на еміграції, так і в Росії, які бажають лише скинути большевицьку систему, себто замінити панівну кліку большевиків з їх Сталіном і політбюром іншою клікою. Вони в практиці так само будуть заперечувати українському народові право на вільне суверенне і соборне державне життя. Хто уважно читає думки російських соціалістів-демократів, (див. журнал «Социалистический Вестник» в Нью Йорку) чи російських соціалістів-революціонерів (див. журнал «За свободу» теж у Нью Йорку), той побач гарних фраз про поступ, туманізм, свободу і інші ідеали людства, знайде твердження, висказувані як старими, так і новими російськими емігрантами, що Росія як нарід і держава — це політична, економічна і культурна сдільність, що прямування менших народів до самобутності — це плиткий і збанкрутований шовінізм, фанатизм і реакційність, що в будущій Росії, яку вони собі мріють на «руїнах» ССР, державною мовою має бути мова російська і т. д. і т. д. Все це вказує, що життя і ситуація вимагатиме від нас незвичайно великого політичного підготовування і обережності. Нам ще не відомо, як до наших змагань поставиться в практиці сила, що буде головним фактором у розвалі большевизму. Декларативно з всі підстави вірити, що вона не стане на перешкоді нашим змаганням за самостійність і соборність. І традиція високої культури і політичної свободи західних демократів, і Атлантическа Карта та Карта Об'єднаних Націй, і заяві компетентних державних мужів дозволяють нам вірити, що в наших змаганнях ми, українці, знаємо, в них добрих приятелів. Але життя — це не лише добра віра і довір'я. Життя знає несподіванки. Найновіший досвід історії навчив нас вже не вірити сліпо і на кредит ніяким гарним заявам більше, ніж вони с подтверджені згідними з ними фактами. І тому ситуація вимагає від нас цілого ряду відготовчих заходів. До найважніших з них належить упорядкування наших внутрішньо-політичних відносин, щоб не створювати для сторонніх сил можливостей вигравати для своїх інтересів наші внутрішні конфлікти і розбіжності. Але це питання іншого порядку і воно вимагає окремої статті.

Д. К.

Українська закордонна політика

IV. УКРАЇНА Й СВІТ.

I. Живемо в добі найбільшої революції, яку тільки переживало колись людство. Як своїми розмірами, так і свою глибиною вона охоплює цілу земну кулю. Революційний процес відбувається в усіх ділянках людського духовного й матеріального життя. Ця світових маштабів революція перевищує всі знані дотепер в історії людства революційні процеси. Коли почався цей революційний процес, так само тяжко сказати, як і тє, коли він скінчиться. В кожному разі, обидві світові війни, 1914—18 і 1939—1945 рр., є зовнішнім виявом цього могутнього процесу. За цей дуже короткий час поставали й падали нові мотутні політично-суспільні ідеї й рухи (комунізм, фашизм, націонал-соціалізм), падали імперії (царська Росія, Австро-Угорщина, Туреччина, Німеччина, Японія),

повставали нові світові імперії (ССР, ЗДА), родилися, падали й знову родилися нові національні держави; на наших очах зі страшим лускотом валиться брітійська імперія, довалюється французька імперія; на наших очах постають одна національна держава за другою (це відноситься до Азії), і в той самий час падають одна національна держава за другою (в Європі).

Сьогоднішній стан у світі, особливо на європейському й азійському континентах, можна найкраще порівняти з великою французькою революцією. Там також одинокий закон революції. Те, що сьогодні було законом, завтра ставало вже злочином; той, що сьогодні був герос і овіянний славою провідника, завтра ставав злочинцем і мусів ставити свою шию під гільотину; те, що сьогодні було чеснотою, завтра ставало проступком. Непоганований і химерний закон революції грався людською долею, як осінній ві-